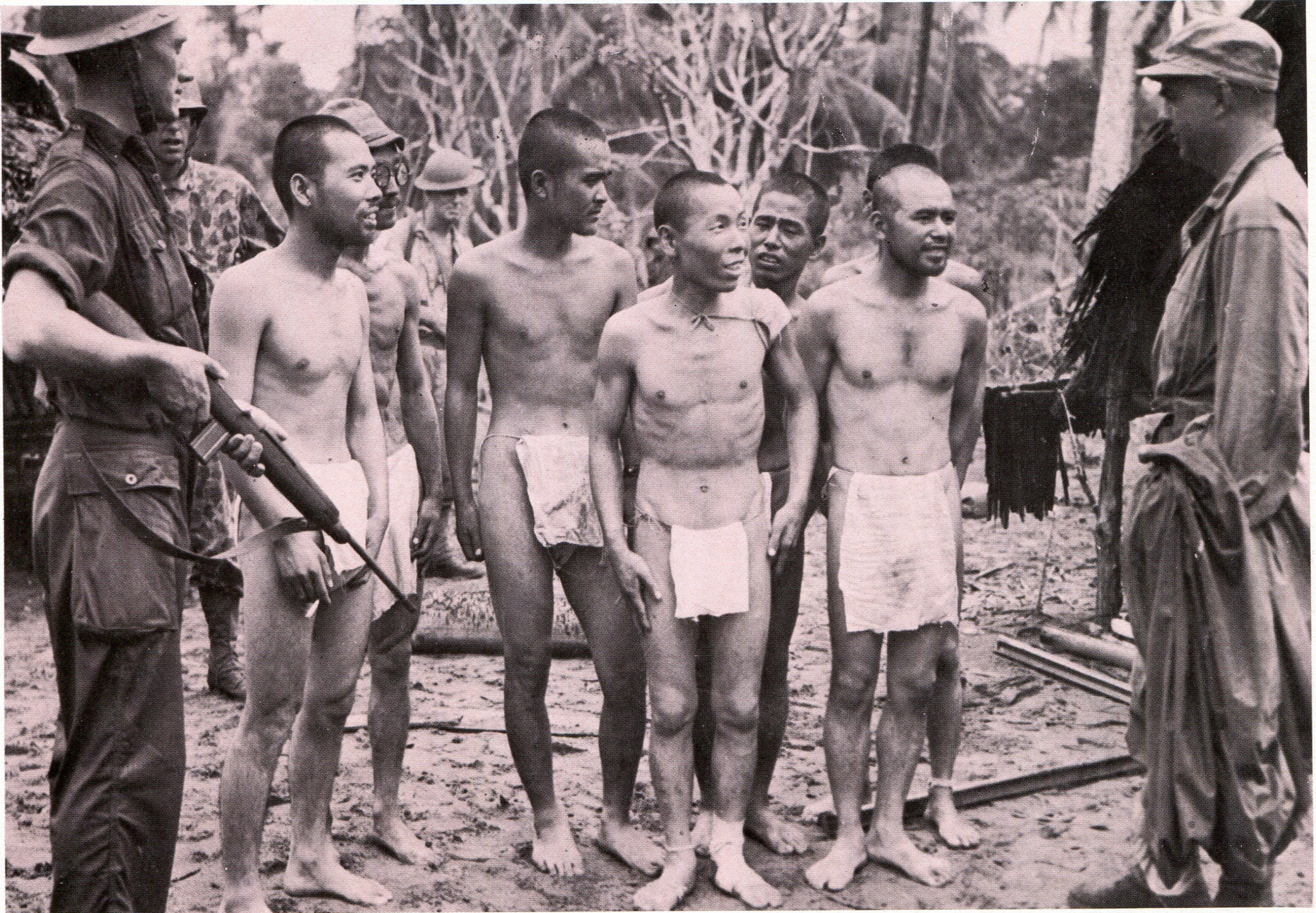

**INDONESIA
MERDEKA**

DE GEALLIEERDE PENETRATIE
IN DE INDISCHE ARCHIPEL

OPMARS IN DE OOST

DRS. PH. M. BOSSCHER

Medio 1942 was vrijwel de gehele Indische archipel onder controle van de Japanners. De enige belangrijke uitzondering vormde het gebied rondom Merauke, de uiterste zuidoosthoek van Nederlands Nieuw-Guinea. Verder bevonden zich hier en daar nog groepen guerrilla's, zoals de groep-De Bruyn ('*Jungle Pimpernel*') in het gebied van de Wisselmeren, een deel van het garnizoen van Manokwari, dat zich — eerst onder leiding van kapitein Willemsz Geeroms en, nadat deze in handen van de Japanners was gevallen, van sergeant M. Ch. Kokkelink — in de Vogelkop wist te handhaven tot de Amerikanen daar arriveerden, en een afdeling Australische en Nederlandse troepen in het binnenland van Timor.

Eén van de gevolgen van deze situatie was dat vrijwel alles wat zich in het toenmalige Nederlands-Indië afspeelde, aan de waarneming van de geallieerden was onttrokken. Het is zelfs nauwelijks overdreven te zeggen dat men buiten Indonesië omtrent de gang van zaken daar niet meer kon ervaren dan wat de Japanners kwijt wilden.

Misschien was dit anders geweest wanneer de Nederlands-Indische autoriteiten vóór de komst van de bezetters maatregelen hadden genomen om zich te verzekeren van informatie uit door de Japanners overweldigde gebieden. Dit hebben bijvoorbeeld de Amerikanen gedaan, die in de Filippijnen een agentennet achterlieten en een twintigtal geheime radio-

zend- en ontvangstations. In Indonesië had men daarentegen op dit punt niets voorbereid en de inlichtingen die men vandaar via de ether kreeg, kwamen dan ook nagenoeg volledig uit door de Japanners beheerste bronnen. Wel zijn er aanwijzingen dat personeel van onder Japanse controle werkende radio-omroepstations getracht heeft de geallieerde zaak te dienen, onder meer door het verwerken van zinsneden in berichtgeving en commentaren. Doordat er nu eenmaal met 'de andere kant' geen afspraken omtrent codes bestonden, kon dit soort actie echter vrijwel alleen invloed hebben op het moreel van de bevolking van het bezette gebied en was het qua inlichtingenwerk van relatief geringe waarde.

Zelden slechts is het, zeker in de eerste jaren van de oorlog met Japan, aan Nederlanders en aan andere blanken of met de geallieerde zaak sympathiserende Indonesiërs gelukt om uit het door de Japanners bezette gebied te ontkomen. Met name was dit moeilijk vanaf de voornaamste eilanden: Java, Sumatra en Borneo. Deze waren immers vrij sterk bezet en lagen ook relatief ver van het dichtstbijzijnde geallieerde gebied. Tot de weinigen die er toch in slaagden van Java weg te komen, behoorden de drie opvarenden van het jacht 'Pieterneel', die in de zomer van 1942 vanuit Batavia Rodrigues — het oostelijkste eiland van de Maskarenen, in de Indische Oceaan — bereikten, en sergeant-majoor de Haas, een Indische Nederlander die vanuit Bandung naar Australië wist te ontkomen en later met een spionageopdracht is teruggegaan naar Oost-Java, waar hij de dood vond.

De Haas was een van de agenten die onder verantwoordelijkheid van de NEFIS, de *Netherlands Forces Intelligence Service*, vanuit Australië op Java zijn geïnfiltrerd. De meeste anderen hebben het er evenmin levend afgebracht. Mede als gevolg van de verwarring die na de oorlog jarenlang op Java heerste, is het veelal niet mogelijk hun lotgevallen precies of zelfs maar bij benadering te reconstrueren. Het staat echter wel vast dat zij vaak al kort nadat zij op Java waren geland — wat in de regel vanaf een onderzeeboot geschiedde — door de Japanners gevangen zijn genomen en dat daarbij nogal eens aangifte van de zijde der autochtone bevolking in het spel is geweest. Eén groep agenten is door de Japanners gedwongen om in de meegekregen code berichten naar Australië te seinen. Tot een oosterse tegenhanger van het *Englandspiel* is het hier echter niet gekomen, omdat de NEFIS dadelijk argwaan kreeg. Voor het verkrijgen van voor de geallieerde oorlogvoering en de Nederlandse autoriteiten bruikbare inlichtingen heeft dit zenden van agenten naar Java hoegenaamd niets opgeleverd.

Iets gunstiger is het resultaat geweest van de infiltraties op Sumatra, die vanaf Ceylon

Links: in maart 1944 bezetten de troepen van MacArthur de noordkust van Nieuw-Guinea. Er werden veel krijgsgevangenen gemaakt zoals hier in Aitape.

Rechts: op dit geallieerde strooibiljet tonen NICA-gidsen een vlag, een pistool en een zwaard, die door de vluchtende Japanners in het oerwoud zijn achtergelaten.

werden uitgevoerd door een organisatie, bestaande uit Britten en Nederlanders, de *Anglo-Dutch Country Section*. De naar Sumatra uitgezonden *parties* beperkten zich echter vóór 1945 tot zeer kortstondige bezoeken en opereerden pas daarna gedurende langere tijd op het eiland.

Men was toen inmiddels wat beter op de hoogte van de toestand elders in het bezette Indonesië door het ondervragen van de opvarenden van vissersvaartuigen en koopvaardijsscheepjes die door onderzeeboten waren onderschept, en van bevrijde *romoesja's*, autochtone Indonesiërs die door de Japanners tot dwangarbeid waren gedwongen en van wie er bijvoorbeeld in Nieuw-Guinea duizenden waren aangetrof-

TANDA PERINGATAN TJAP DJEPANG.

Doea orang pandoe NICA di-Papoea-Belanda mem-
pertoendjoekkan pendapatannja ketika Djepang
lari, ialah bendera, pedang dan pestol Djepang.

fen, waaronder een vrij groot contingent Javanen. Wat deze mensen wisten te vertellen over de toestand in het gebied waar zij oorspronkelijk vandaan kwamen, was echter uit de aard der zaak in het algemeen gebaseerd op verouderde waarnemingen en kon weinig licht werpen op een belangrijk onderwerp als de stemming bij de autochtone notabelen en intellectuelen. Tot het einde van de oorlog was men wat dat betreft voornamelijk aangewezen op gissingen.

Was tot begin 1944 de aandacht van de Nederlands-Indische autoriteiten grotendeels gericht op het verzamelen van inlichtingen en het maken van plannen ten aanzien van Java,

Sumatra, Borneo en de Grote Oost, daarna werd dat anders. In maart 1944 bereikte het geallieerde offensief langs de noordkust van Nieuw-Guinea Nederlands territorium en bezetten MacArthurs troepen Hollandia en omgeving. Van een 'militaire aanwezigheid' van Nederland bij deze onderneming en bij volgende acties tegen op Nederlands grondgebied gelegen doelen, als Wakde, Biak, Noemfoer en Sansapor, kon bij gebrek aan geschikte schepen, vliegtuigen en troepen vrijwel geen sprake zijn. Wel echter zetten, terwijl de gevechtsacties nog aan de gang waren, teams van de NICA de *Netherlands Indies Civil Affairs*, voet aan wal. Deze teams waren gevormd op verzoek van het hoofdkwartier van MacArthur en het

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

heeft de Nederlanders nogal wat hoofdbrekens gekost om aan die verzoeken te voldoen. De ambtenaren van het Binnenlands Bestuur waren, volgens hun instructies, wanneer de Japanners hun ambtsgebied bereikten, daar — in het algemeen althans — achtergebleven en dus nu niet beschikbaar. De opening van een noodopleiding voor Indische ambtenaren (in Melbourne, in augustus 1943), het gedeeltelijk terugroepen van in West-Indië gedetacheerde landsdienaren en het aantrekken van andere deskundigen op het gebied van Indonesische bestuurszaken bleken nauwelijks voldoende te zijn geweest om in de opkomende behoefte aan gekwalificeerde bestuurskrachten te voorzien. Ook de voor de teams nodige deskundigen op

Dr. H. J. van Mook werd in september 1944 waarnemend luitenant-gouverneur-generaal in Nederlands-Indië. Hier spreekt hij de bevolking van het bevrijde dorp Daao op Morotai (bij Halmahera) toe.

financieel-economisch, technisch en medisch gebied waren slechts met grote moeite te vinden.

Toch is het gelukt deze teams bijeen te brengen. Zij hebben uitstekend werk gedaan, zowel in het belang van de geallieerde krijgsmacht als van de autochtone bevolking. Tussen die beide vormden zij de voornaamste verbindingsschakel. Voor de geallieerde militaire autoriteiten waren zij vooral van belang als adviseurs be-

treffende de omgang met de Indonesiërs en als bemiddelaars bij de werving van arbeidskrachten voor het laden en lossen van schepen en de aanleg van 'dumps' en vliegvelden. Voor de bevolking was — om het verslag van de Parlementaire Enquêtecommissie te citeren — 'het NICA-kamp met de Nederlandse vlag... het centrum, waar iedereen met zijn problemen terecht kon'.

Tot de NICA-teams behoorde een klein troependetachment, terwijl ook het overige personeel gemilitariseerd was en formeel onder bevel stond van de commandant van de *task force*, die met de bezetting van het betrokken gebied was belast, en later van de commandant van het geallieerde garnizoen. In de gebieden

die ressorteerden onder de *South-West Pacific Area* — hieronder viel, tot de overgave van Japan, geheel Nederlands-Indië, met uitzondering van Sumatra — was de praktijk dat de geallieerde militaire autoriteiten zich uitsluitend met *civil affairs* bemoeiden, voor zover dat voor de uitvoering van hun militair-operationele taak noodzakelijk was en hun gevraagd werd hulp te verlenen door het beschikbaar stellen van voedsel en medische faciliteiten. De NICA nam in het bevrijde gebied zo snel mogelijk het burgerlijke bestuur over en trad daarmee in feite in de rechten en bevoegdheden van het vroegere Binnenlands Bestuur. Zelfstandig organiseerde zij zaken als politie, gezondheidszorg en onderwijs. Daarbij trachtte

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

schuldig gemaakt, dan wel zich jegens de Papoea's als overheersers hadden gedragen. De laatste geallieerde landing op Nieuw-Guinea had eind juli 1944 plaats bij Sansapor, in de Vogelkop, waar men een vliegbasis wilde vestigen. Men stuitte hier nauwelijks op tegenstand. Het volgende doel bij de opmars in de richting van de Filippijnen was Morotai, ten noorden van Halmahera, dat in september ook zonder veel moeite kon worden bezet (althans dat deel van het eiland, dat men nodig had voor de aanleg van een vliegveld). Morotai was voorlopig het laatste stuk Nederlands-Indië, dat bevrijd werd: MacArthurs opmars ging nu verder langs de archipel naar het noorden, rechtstreeks naar de Filippijnen. Landin-

zij zoveel mogelijk steun te verlenen aan de geallieerde oorlogsinspanning.

Een frappant voorbeeld van laatstgenoemd aspect van haar werkzaamheid was de vorming, eind 1944, van het Papoeabataljon door de latere resident J.P.K. van Eechoud. Dit onderdeel heeft een belangrijke rol gespeeld bij de zogenaamde *mopping-up operations*: het zuiveren van het achterland van de bevrijde gebieden van daar nog rondzwervende Japanners. Voor dit soort werk toonden de Papoea's veel enthousiasme. Niet alleen waren zij krijgshaftig ingesteld, maar bovendien werd de komst van de geallieerden door hen werkelijk als een bevrijding gevoeld: een bevrijding van de Japanners, die zich — op zijn zachtst ge-

Een Papoeabataljon zuiverde de jungle van daar nog rondzwervende Japanners.

Boven: Australiërs in actie bij de herovering van Nieuw-Guinea, in 1944.

zegd — weinig om de belangen van de Papoea's hadden bekommerd en zeer hardhandig waren opgetreden bij de onderdrukking van de 'Koreribeweging', die zich in 1942 rond de Geelvinkbaai manifesteerde. Een bevrijding ook van de 'Amberies', de meestal nog door het Nederlandse gezag aangestelde lagere bestuursambtenaren, afkomstig uit andere delen van Indonesië, die zich gedurende de bezettingstijd vaak aan machtsmisbruik hadden

gen bij Tarakan en Balikpapan volgden eerst in mei 1945.

De bevrijding van Nederlands-Indië had ook staatsrechtelijke gevolgen. Kort na de val van Java, op 6 mei 1942, was de Minister van Koloniën belast met het algemeen bestuur over Nederlands-Indië. De Nederlands-Indische regering was daarmee als afzonderlijk orgaan opgeheven. Deze toestand duurde voort tot 14 september 1944, toen het eind 1943 vastgestelde 'overgangsbesluit Algemeen Bestuur Nederlands-Indië' van kracht werd. Dit besluit droeg het algemeen bestuur over Nederlands-Indië voorlopig op aan een luitenant-gouverneur-generaal, die bijgestaan werd door

DE JUNGLE IS OVERAL

22 april '44: 'Erin berustend spoedig te zullen sterven, ben ik de modderige jungle in gelopen. Boven mijn hoofd cirkelen vijandelijke vliegtuigen. Ik heb honger en begin me ernstig zorgen te maken over de situatie. Ik ben de rimboe door gesjouwd omdat ik geloof dat het gevaarlijk is om op één plek te blijven. Hoe eindeloos de jungle is, laat zich niet beschrijven.'

2 mei '44: 'Bij een kleine kreek. Er komt geen eind aan dit leven. Dit is al de dertiende dag dat

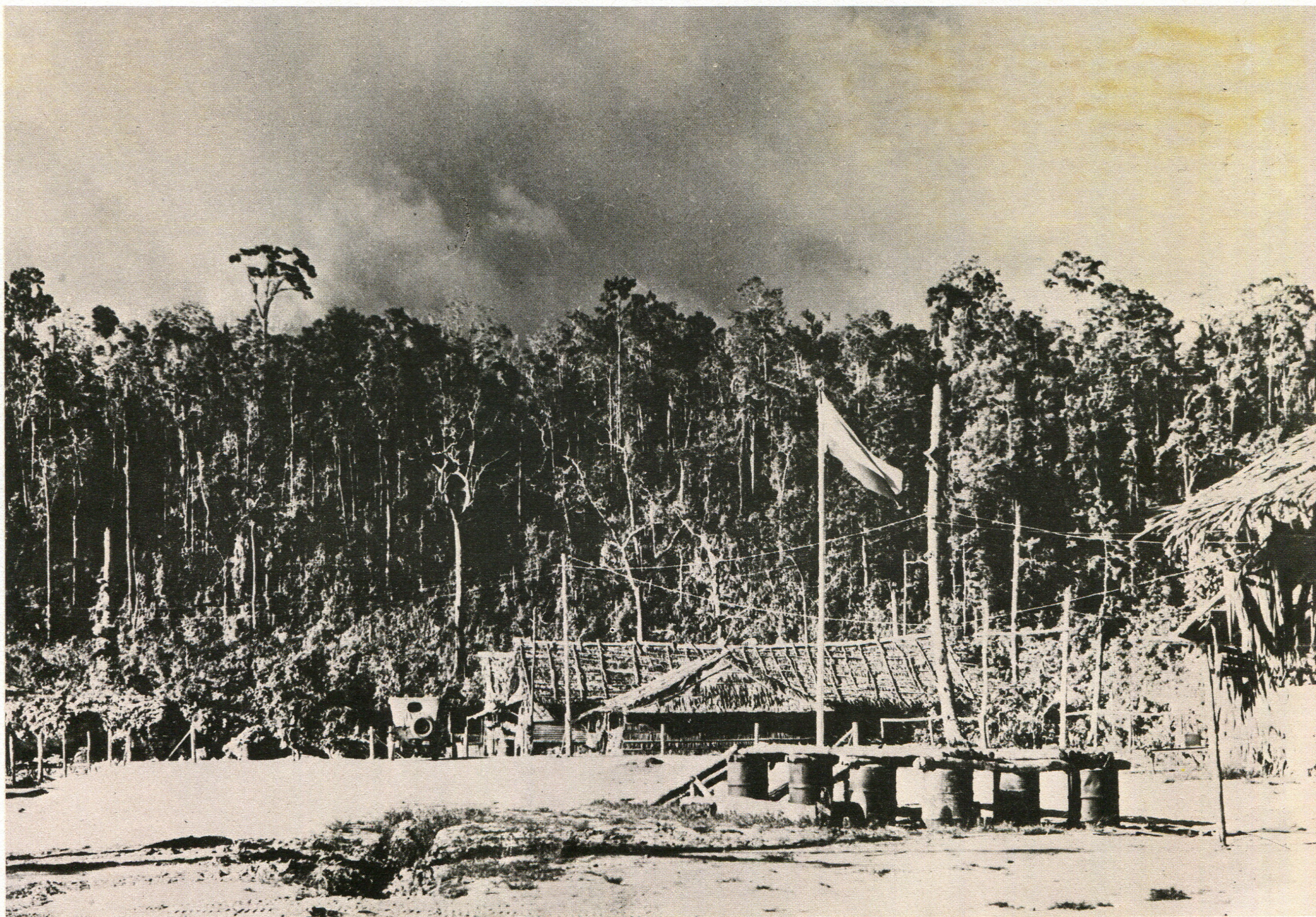
we hier doelloos rondzwerven. Misschien behoort dit wel tot ons noodlot. We hoopten dat we onze commandant en zijn beminnelijke staf zouden tegenkomen. We beginnen alles te haten in deze wereld. Maar onderling zijn we eensgezind. Soms zien we iemand van onze groep huilen.'

24 mei '44: 'De jungle is overal, en er is hier in de omgeving helemaal geen water. Bereiken we Kotabaru niet, dan zullen we allemaal sterven.'

26 mei '44: 'In de wildernis. We zijn een stel van

onze soldaten tegengekomen, die zich hadden teruggetrokken van Aitape. Ze hadden rijst bij zich, die ze uit het depot in Kotabaru hadden gestolen. Ik hoorde het nieuws van hun commandant. De een na de ander van hun mannen was in de jungle blijven liggen.'

(Dagboekfragmenten, gevonden op de lijken van Japanse soldaten in het achterland van Hollandia. Uit: 'MacArthur 1941—1951', door Ch. A. Willoughby en J. Chamberlain — New York 1954)

een Raad van Departementshoofden. Daarmee bestond weer een afzonderlijke Nederlands-Indische regering, die zich voorlopig in Brisbane vestigde. Waarnemend luitenant-gouverneur-generaal werd dr. H. J. van Mook, die reeds eerder — van eind december 1941 tot mei 1942 — luitenant-gouverneur-generaal was geweest en toen Gerbrandy was opgevolgd als minister van koloniën. Tot februari 1945 bleef hij die ministerspost bekleden. (Staatsrechtelijk was dit merkwaardig, maar wel mogelijk omdat de luitenant-gouverneur-generaal rechtstreeks verantwoordelijk was aan de Kroon en niet aan de minister van koloniën.) Het was Van Mook, die op 10 december 1944 op het Filippijnse eiland Leyte, waar Mac-

De Nederlandse vlag terug in de Indische archipel. Hier gehesen aan de vlaggemast van het NICA-kamp op Biak, de zetel van het Nederlandse bestuur op het bevrijde eiland.

Arthur zijn hoofdkwartier had gevestigd, namens de Nederlandse regering de overeenkomst tussen haar en de *Commander-in-Chief South-West Pacific Area* tekende betreffende bestuur en rechtspraak in het bevrijde gebied van Nederlands-Indië. In dit *civil affairs agreement* werden de beginselen vastgelegd die al sinds de bevrijding van Hollandia in praktijk waren gebracht, en werd uitdrukkelijk gesteld dat de overeenkomst in geen geval de

'sovereignty of the Netherlands government' aantastte. Zolang de Nederlands-Indische autoriteiten bij de uitvoering van deze overeenkomst te maken hadden met het militaire apparaat van de Verenigde Staten, waren er nauwelijks moeilijkheden. Iets stroever verliep het toen men bij de bevrijding van delen van Borneo te maken kreeg met het Australische leger, maar ook daarbij ontstond zelden ernstige wrijving. Grote problemen op het gebied van de gezagsuitoefening gingen zich pas voordoen toen na de val van Japan geheel Nederlands-Indië werd ingedeeld bij het *South-East Asia Command*, dat onder Britse leiding stond met admiraal lord Louis Mountbatten als opperbevelhebber.

VREEMDELING IN EIGEN LAND

DRS. R. DE BRUIN

In de samenleving van Nederlands-Indië vóór 8 december 1941, maar ook daarna, hebben de Indo-europeanen nooit een gesloten groep gevormd. Het verschil in huidkleur was ook wel opvallend groot. Zij die nog konden wijzen op een Nederlandse vader of grootvader, achtten zich ver verheven boven hun donkerbruine broeders. Deze laatsten vonden echter vaak een compensatie in de beweerde afstamming van een inheemse prinses. Maar ook sociaal was er een grote differentiatie onder de Indo's. Er waren echte magistraten onder, vaak geheel geïntegreerd in Nederlandse kringen. Er waren er ook die ver daaronder stonden, kleine landbouwers of semi-werklozen die aan de rand van de kampong leefden. De grootste groep werd

echter gevormd door middelbare ambtenaren, middenstanders en handwerkslieden, die zich een behoorlijke plaats in de maatschappij hadden verworven.

Maar wat de meeste Indo-europeanen met elkaar gemeen hadden, was de trouw aan het Nederlandse gezag. Het uitbreken van de oorlog in de Pacific had bij hen een hartstochtelijke vaderlandsliefde doen oplaaien. Eindelijk konden zij tonen dat zij voor de Nederlandse zaak pal stonden. Ook omdat zij zich door volbloed Nederlanders gediscrimineerd voelden, waren zij emotioneel, meer dan dezen, verbonden met Nederland, dat de meesten van hen niet eens persoonlijk kenden.

Is het te verwonderen dat de consequenties die

de snelle Japanse opmars voor hen meebracht, hen heeft verbijsterd? Een groot deel van de mannen verdween meteen in krijgsgevangenkampen. Hun gezinnen moesten maar zien hoe ze zich redden. Al spoedig echter werd aan vrouwen en kinderen die zonder inkomsten zaten, geldelijke steun verleend. In de eerste twee jaren van de bezetting bleven de meeste Indo-ambtenaren op Java nog in hun functies gehandhaafd, zij het tegen een sterk gereduceerd salaris. In de andere delen van de archipel werden zij in de meeste gevallen tegelijk met hun blanke collega's door de Japanners geïnterneerd.

Met het groeien van de invloed van de Indonesische nationalistten op het bestuur van Java werd de situatie voor de nog werkende Indo-europeanen steeds hachelijker. Veel Indonesiërs probeerden hen zelfs uit hun functies te verdringen. Nu konden ambtenaren in vaste dienst niet zo maar worden ontslagen; daartoe moesten wel klemmende redenen voorhanden zijn. Die werden vrij gemakkelijk gevonden in verdachtmakingen bij de *Kempei Tai*, altijd wel te vinden voor een onderzoek naar anti-Japanse activiteiten. Werd zo'n ambtenaar in staat van beschuldiging gesteld, dan kwam zijn plaats meteen vrij. En al werd hij onschuldig bevonden, dan was het voor hem toch onmogelijk geworden naar zijn vroegere werkkring terug te keren. De groep werkenden onder hen werd dus steeds kleiner, en daarmee de mogelijkheid voor armlastige broeders om op hen terug te vallen, terwijl het aantal steuntrekkers voortdurend steeg.

Naast deze sociale en financiële moeilijkheden voelden zij steeds klemmender de druk om politiek samen te werken met de Japanners. Hoewel ze aanvankelijk werden behandeld als Nederlanders en dus als potentiële vijanden, bracht het optreden van P. F. Dahler en zijn aanhang een verandering teweeg in de houding

Pagina 2639: in het KNIL dienden vele Indo's. Hier geeft een instructeur theorie karabijn-mitrailleur aan een groep blanke en bruine reserve-officieren.

Links: P. F. Dahler leidde in Batavia een kantoor voor de Indo-europeanen. Hij stond op goede voet met Soekarno.

Rechts: Soekarno wenst de voorman van de Indo-jongeren, Van den Eeckhout, succes bij zijn strijd voor het veroveren van de onafhankelijkheid.

van de Japanse militaire autoriteiten jegens de Indo's. Dahler was uit idealistische overwegingen een sterk voorstander van hun integratie in de inheemse samenleving. Als volgeling van dr. E. F. E. Douwes Dekker die bij het begin van de oorlog als gezagsvijandig door de Nederlands-Indische regering naar Suriname was overgebracht, stond hij op goede voet met de Indonesische voormannen Soekarno en Ki Hadjar Dewantara. Deze twee vormden eind 1942 met Hatta en Kiai Hadji Mas Mansoer het viermanschap dat de leiding kreeg over de massaorganisatie *Poetera*. Vooral Dewantara was voor Dahler in deze kwestie een grote steun. Deze was immers bezielde met hetzelfde streven, waarvoor hijzelf samen met Douwes

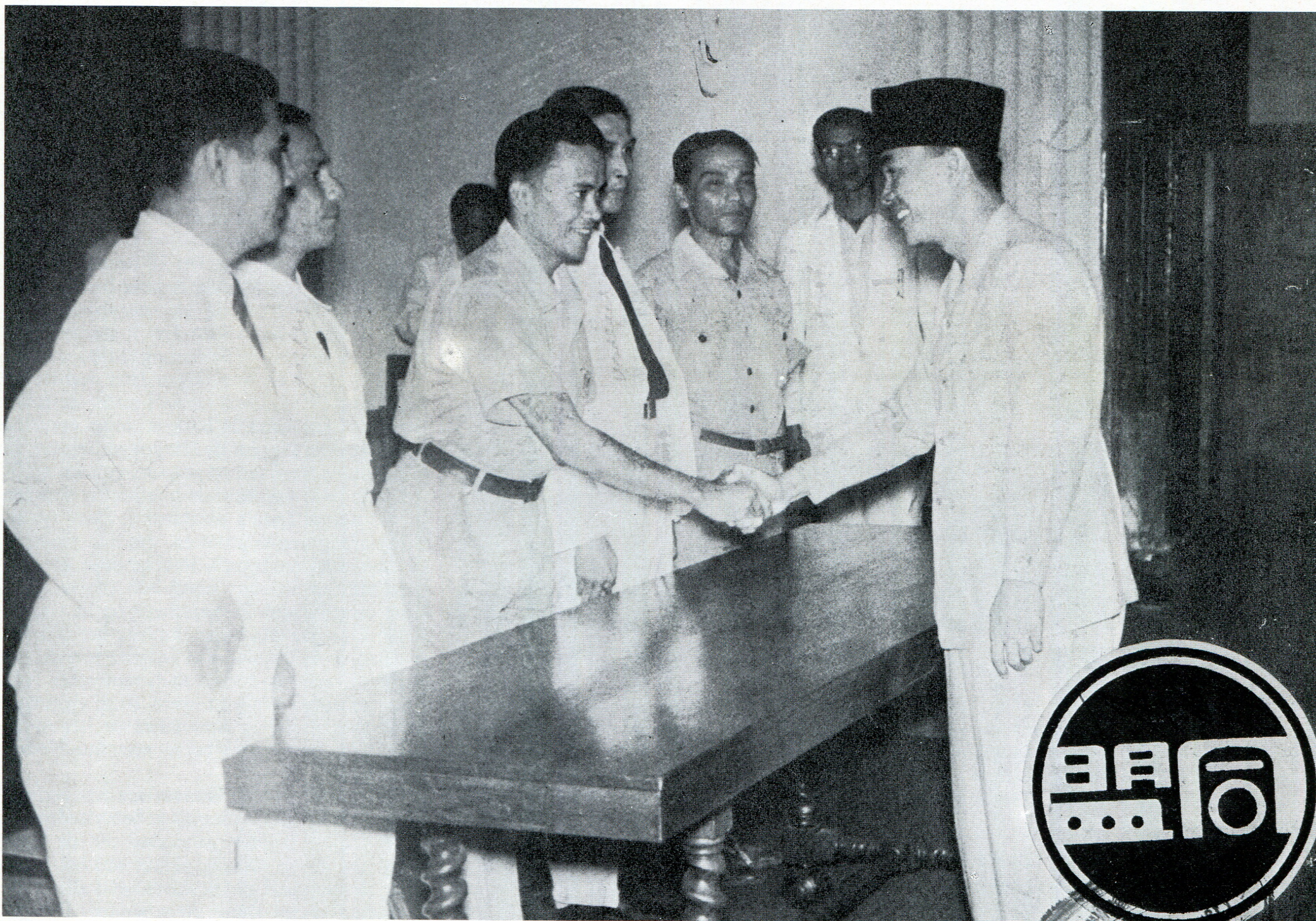
Dekker in 1911 de Indische Partij had gesticht: het samengaan van alle bewoners van de Indische archipel.

Terwijl het genoemde viermanschap zich beijverde om de *Poetera* op te zetten en Dahler trachtte zijn eigen groep op te doen gaan in deze nieuwe massabeweging, ging de Japanse propaganda de overige Indo-europeanen bewerken. Op 15 januari 1943 maanden de Japanse autoriteiten hen tot samenwerking met de Japanners. Dahler zelf deed het op de zeventwintigste januari in een kranteartikel, waarin hij aanspoorde elke anti-Japanse houding te laten varen. Veel heeft dit alles niet geholpen. De Indo-europeanen op Java lieten het afweten, zodat zij geen deel namen aan de

vreemde situatie dat een dergelijk grote groep niet ingeschakeld zou kunnen worden in de dienstbaarheidsorganisatie (*hokokai*), vooral omdat in augustus 1943 in Batavia een apart kantoor voor Indo-europeanen was geopend onder leiding van de reeds genoemde Dahler. In de praktijk moest iedereen natuurlijk meedoen met de buurtgemeenschap waarvan hij als ingezetene lid was, en deelnemen aan allerlei verplichte activiteiten, ook aan de gedwongen arbeid voor het leger.

Op 23 april 1944 richtte Dahler zich (nu als bestuurslid van de *Djawa Hokokai*) opnieuw tot de Indo-europeanen. Als blijk van goodwill bepaalde het Militair Bestuur dat zij, wanneer zij zich lieten registreren, hiervoor niets meer

europeanen ten opzichte van de Japanners was de vrijlating uit internering van enkele groepen burgers. Hieraan bleken evenwel voor de Indo-europese bevolkingsgroep ook minder aangename gevolgen verbonden. Want in mei 1944 werd ook de anti-Nederlands gezinde P. H. van den Eeckhout uit het Tjimahikamp op West-Java ontslagen, samen met zijn geestverwanten. Deze oud-opvarende van de 'Zeven Provinciën' was pas in oktober 1942 in het Kesilirkamp op Oost-Java geïnterneerd en sindsdien had hij zeer rancuneuze Indo's om zich verzameld. Dit groepje had zich eind 1942 gevormd tot de *Persaudaraan Asia Golongan Indonesia* (PAGI), de Indonesische bevolkingsgroep van de Aziatische Broeder-

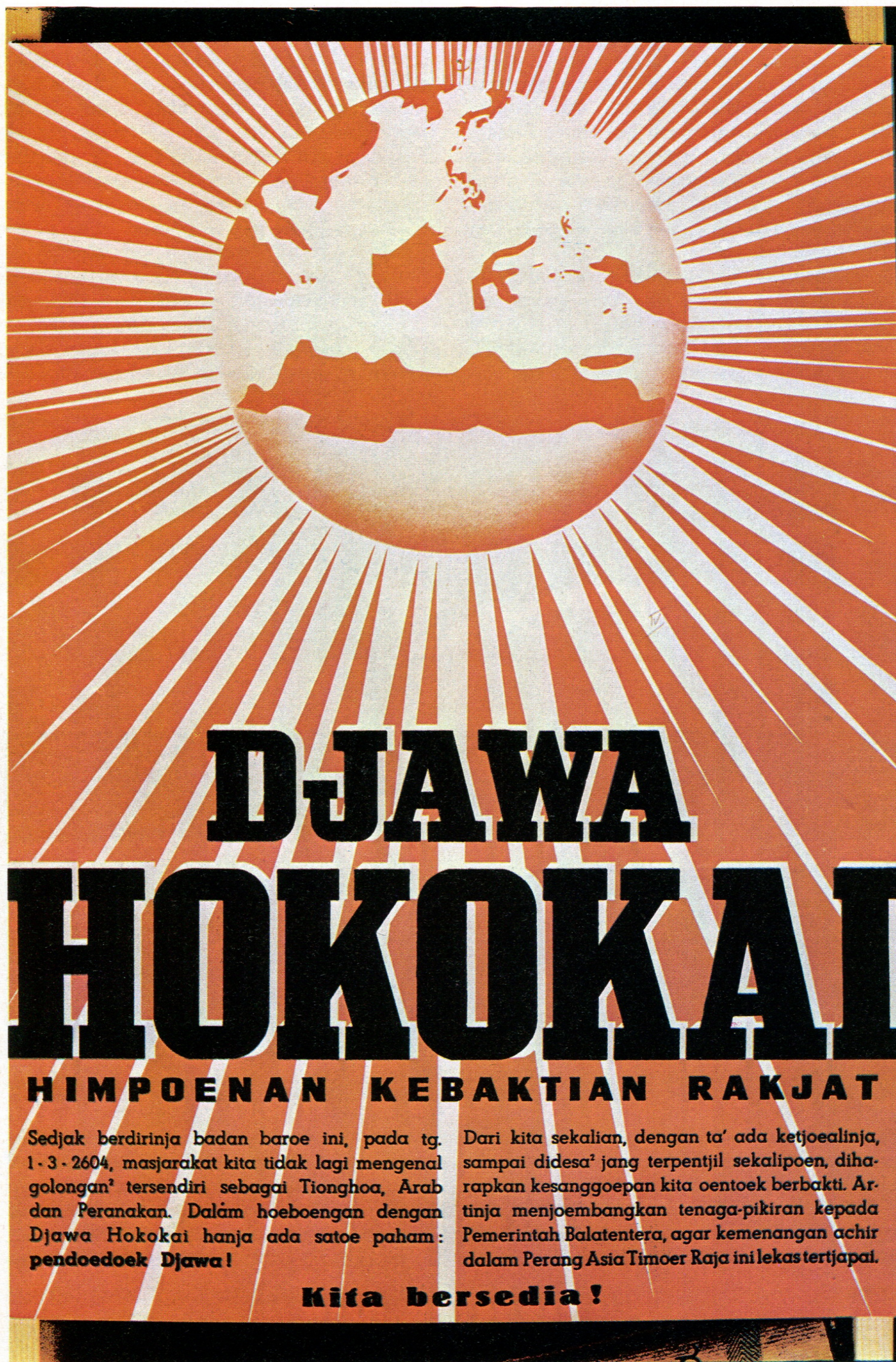
Poetera, die op 8 maart 1943 officieel werd geïnstalleerd.

Het werd inmiddels toch zaak om de 150.000 Indo's op een of andere manier in te schakelen. Daarom richtte het Militair Bestuur op Java zich op 19 september 1943 tot hen. Zij moesten metterdaad tonen te willen samenwerken. Deze eis werd door Soekarno en door de Indovoormannen de volgende dag onderstreept. Men moest het pad volgen dat destijds reeds door Douwes Dekker was gewezen: de Indo-europeaan moest opgaan in de Indonesische samenleving. Ook die aansporingen boekten niet veel succes. Maar de pressie op deze groep zou nog zwaarder worden. Zo gemakkelijk liet de bezetter niet los. Het was een te

behoefden te betalen. Van de Europeanen moest de man nog altijd bij registratie f 150,— en de vrouw f 100,— storten voor een persoonsbewijs. Voor de meeste Indo's was dit een schrale troost, aangezien zij allen deze bedragen in het begin van de bezetting al betaald hadden. Alleen zij die zeventien jaar werden, de leeftijd waarop men zich moest laten inschrijven, hadden er profijt van. Op 22 september 1944 werden scholen geopend voor Indo-europese leerlingen en voor kinderen van Europese, niet-vijandelijke onderdanen. Tot dan toe waren dezen verstoken geweest van elk onderwijs, al hadden er natuurlijk wel clandestiene cursussen en klasjes bestaan.

Van groter belang voor de houding van de Indo-

schap. Zij beschouwden zich als Aziaten, wensden geen Nederlands meer te spreken en bedienden zich van het Maleis of Javaans. Velen van hen namen Indonesische namen aan en gingen ook als Indonesiër gekleed. Hun kampgenoten ondervonden veel last van hen. Onvoorzichtige uitlatingen over de bezetter werden verklikt en de *Kempei Tai* was er dan als de kippen bij om dit de betrokkene betaald te zetten. De wrijvingen bereikten een hoogtepunt op 8 maart 1943, toen Van den Eeckhout de verjaardag van de val van Java wilde vieren met het hijsen van de Japanse vlag. Zijn kameraden zouden dan een eed van trouw aan Japan afleggen en daarna zou men gezamenlijk het Japanse volkslied zingen. Door ingrijpen van de

Nederlandse kampleiding werd dit voorkomen. De Japanse commandant vond het ook raad- zamer een dergelijke openlijke betoging van een groep kampbewoners achterwege te laten.

In augustus 1943 werd dit kamp opgeheven. Gelukkig werd de groep begin februari 1944 via een kamp op West-Java naar Tjimahi bij Bandung overgebracht, waar de PAGI-lieden weinig of geen invloed ten kwade konden uit- oefenen. Toen Van den Eeckhout met zes voormannen in mei 1944 uit internering werd ontslagen, stelde hij zich ter beschikking van Dahler. Voor deze idealist was het een hele opgave gebruik te moeten maken van de diensten van deze voorstanders van de harde lijn. Hij kon de Japanse druk om diezelfde

Japans affiche ter propagering van de 'volksdienstbaarheid', die de eenheid onder de Javanen moest versterken.

methode te gaan volgen ook moeilijk weer- staan. Zo begon de ellendigste periode van de bezettingstijd voor de Indo-europeanen op Java. De ouderen bogen voorlopig het hoofd, omdat voor hen geen andere keus mogelijk was. In de meeste grote steden werden Indo- comité's opgericht, die probeerden zoveel mogelijk gezinnen te bereiken om de Japanse feestdagen mee te vieren, samen met ver- tegenwoordigers van de andere bevolkings- groepen. Aan werkelijke indoctrinatie werd echter weinig gedaan. Dat was voorbehouden

aan de PAGI-mannen, die speciaal de Indo- jongeren onderhanden namen. Deze werden via de hoofden van de buurtgemeenschappen opgeroepen om vrijwillige arbeid te verrichten ten dienste van Japan. Zij werden echter afge- zonderd van hun Indonesische en Chinese lotgenoten en in aparte werkkampen onderge- bracht. Daar werden zij door de PAGI-lieden omgevormd tot geestelijke robots, murw ge- maakt door een voortdurend inprenten van de idealen van hun voormannen, geheel in de lijn van de Japanse propagandamethoden. Zij zouden later elders op Java ingezet worden om andere groepen Indojongeren in Japanse geest op te voeden.

Veel heeft dit alles niet geholpen. Met mede- weten van Dahler werden de twintigste oktober 1944 op Java driehonderd jonge Indo's gearres- teerd als afschrikwekkend voorbeeld. Zij moes- ten een verklaring van trouw aan Dai Nippon ondertekenen. Het eerst in Batavia, waar de reactie zeer fel was. In hun woede vergrepen de jongelieden zich aan het meubilair van het Dahler-kantoor. Op 21 november werden velen van hen in de Glodokgevangenis in de beneden- stad opgesloten. Daar wachtte hun een hondse behandeling, waaraan enkelen bezweken. Maar Dahler had de Japanner getoond uit het goede hout gesneden te zijn. Op 18 december 1944 werd hij door het Militair Bestuur benoemd tot algemeen leider van de Indo-europeanen. De arrestaties gingen voort. Op 7 januari 1945 waren de jongens in Semarang (Midden-Java) aan de beurt en drie dagen later werden in Bandung (West-Java) razzia's onder de Indo- jongeren gehouden. In Batavia gingen opnieuw verscheidene jongens de Glodokgevangenis in. De situatie werd uiterst gespannen, toen op 24 januari 1945 opnieuw de internering van een groot aantal Indo's plaatsvond. Deze bevol- kingsgroep was te groot en, wat hun plaats in de samenleving betreft, te belangrijk dan dat het Militair Bestuur blind kon blijven voor hun onwilligheid. Zo verscheen op 26 januari 1945 bij wijze van waarschuwing het officiële verslag in de kranten van hetgeen met de on- willigen onder de Indo's sinds september 1943 was gebeurd. Wellicht werd deze vijandige, afwijzende houding door velen van hen in die tijd beschouwd als het brevet voor hun Neder- lander-zijn.

In april 1945 werd te Batavia opnieuw een po- ging gedaan om de jongens te beïnvloeden die zich afzijdig hadden gehouden van de meer militante groep. Ook nu echter was het resul- taat zo minimaal, dat besloten werd alle Indo- jongeren in een kamp op te sluiten. Dat ge- beurde in mei 1945. Het zou de laatste harde maatregel tegen deze koppige bevolkingsgroep zijn.

Men kan zich misschien voorstellen hoe diep teleurgesteld de oorspronkelijk slechts door zijn idealen gedreven Dahler geweest moet zijn over deze ontwikkeling. Op 24 mei 1945 schreef hij een artikel over de toekomst van de Indo-europeanen in het Nieuwe Indonesië. Hij zag slechts twee mogelijkheden. Of men zou Europeaan blijven, of men zou Indonesiër worden. In het laatste geval zou men zijn toe- komst verzekerd weten. Wat degenen betreft die kozen voor het Nederlander-zijn luidde zijn commentaar: 'Stop ze dan op een schip en stuur hen naar Europa; misschien wil een of ander land hen als onderdaan erkennen.'

INDONESIA TIDAK MERDEKA

DRS. R. DE BRUIN

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

De toenemende japanisering van de Indonesische samenleving bereikte in 1944 haar hoogtepunt met de instelling in de gehele archipel van de *hokokai* dienstbaarheidsorganisaties. Deze berustten op het Japanse stelsel van buurtgemeenschappen (*tonarikumi*), waarbinnen de burgers gezamenlijk verantwoordelijk werden gesteld voor het uitvoeren van opdrachten die nodig waren voor de oorlogvoering. Tevens controleerden deze gemeenschappen elkaar. Toen in maart 1944 op Java de *Djawa Hokokai* geïnstalleerd was, drong zich de vraag op waarvoor de Indonesiërs zo'n hoge prijs betaalden. De oorlog vroeg veel arbeidskrachten en de bevolking van Java was groot genoeg om de gedunde gelederen van de Formosaanse,

Spandoek in Batavia na de verklaring van Koiso op 7 september 1944: 'Amerika en Engeland zijn onze vijanden!'

Chinese en Koreaanse dwangarbeiders (*romoesja's*) overal in de Zuidwest-Pacific en Zuidoost-Azië te versterken. Maar dit was de Japanners nog niet genoeg. De inheemse hulp-soldaten (*heiho's*) in het Japanse leger, de gersonelde *romoesja's* en zelfs de vrijwilligers in het PETA-korps moesten hun gezinnen onverzorgd achterlaten. Japan had slechts hun mankracht nodig; de sociale consequenties liet het gaarne over aan Indonesische voormannen die zich daarvoor wilden lenen. Er werd een vereniging voor hulpverlening aan deze gezin-

nen opgericht. Er kwam voedseldistributie, zelfs gaarkeukens waren nodig. Daarbij vroeg Japan van de bevolking nog de kostelijke rijst, het volksvoedsel bij uitnemendheid. De rijstleveranties werden verplicht gesteld. Hoewel de oogst in 1943 tegenviel, moest de opbrengst voor de Japanse strijdkrachten toch het vereiste niveau bereiken. Dat de agrarische bevolking hierdoor in grote moeilijkheden kwam te verkeren, was niet een zaak voor de militaire autoriteiten. Het was louter een deel van de prijs voor de toenemende inspraak, die de nationalisteng kregen in de bestuursvoering en de landspolitiek. Maar wat kregen in feite de Indonesiërs voor de zware tol die van hen geëist werd?

HARI INI TANGGAL 8, HARI PEMBANGOENAN „ASIA TIMOER RAJA”

Djoem'at Pen. 8 Sept. 2661

Tahoen ke III — No. 216

20 Ramadhan 1363 (1875)

Alamat Kantor Reduksi dan
Administrasi
Yamato Basf Kita Doori 8, Djakarta
Telepon 3250 dan 3270 Djakarta

Asia - Raya

Pem. Oem.: R. Soekardjo Wirjopranoto

Pontjetak: Hoekabé Masali

Harga Advertensi ... f. 1,- sebaris
Harga langganan 3 boelan ... f. 4.50
Ditambah 10 sen seboelan ongkos
Roomkyokai dan
„Tentera Pembela Tanah Air”

INDONESIA MERDEKA!

Kemerdekaan Indonesia dihari kemoedian didjandjikan oleh Dai Nippon Teikoku

Pidato Perdana Menteri Koiso dalam sidang-istimewa Teikoku Gikai ke-85

Didaerah Hindia Timoer, pada tahoen jang baroe laloe, Keradjaan Dai Nippon telah mengambil tindakan tentang hal toeroet mengambil bagian dalam pemerintahan negeri oleh pendoeboek didaerah jang bersangkaetan, yakni sesoeai dengan keinginan segenap pendoeboek.

Semendjak itoe segenap pendoeboek seloeroeh daerah itoe telah melandjoetkan oesaha jang maha besar oentoek toeroet menjelesaikan Peperangan Asia Timoer Raja dengan tidak beroebah sikap semendjak bermoea hingga waktoc ini, serta dengan insaf seinsaf-insafnja akan maksoed dan toedjoean Keradjaan Dai Nippon jang sebenarnya, dan disamping itoe pekerdjaan bersama segenap pendoeboek oentoek menoeendjang pemerintahan Bala-tentera disetiap daerah jang bersangkaetan, poen sangat memoeaskan adanja.

Berhoeboeng dengan keadaan terseboet itoe, maka disini dioemoemkan, bahwa Keradjaan Dai Nippon mempernankan kemerdekaan segenap bangsa Indonesia kelak pada kemoedian hari, soepaja dengan djalan demikian moga-moga kemakmoeran segenap bangsa Indonesia jang kekal dan abadi dapat dipertahankan setegoeh-tegoehnja.

De PETA, het Korps ter Verdediging van het Vaderland, werd door Japanse instructeurs voorbereid op zijn toekomstige militaire taak. De manschappen werden goed gekleed en kregen uitstekend voedsel. Hun training was zwaar en hard, maar dat was nodig, wilden ze straks kunnen strijden voor hun land. Een land echter dat niet met Indonesië aangeduid werd, maar nog steeds met het koloniaal klinkende 'Oost-Indië'. Een land dat de eigen vlag nog niet mocht doen wapperen, dat niet bezongen mocht worden met zijn eigen volkslied. Zo ver was het nog niet. De oorlogsdreiging was voor Japan tot nog toe niet groot genoeg geweest om dergelijke radicale toezeggingen te doen. Maar ook in de archipel begon het getij voor Japan te keren. De verrassende aanval op 19 april 1944 van een geallieerde scheepsmacht op Sabang (Noord-Sumatra) was er een voorteken van. In de laatste helft van mei landden Amerikaanse troepen zelfs op West-Nieuw-Guinea, het oostelijk randgebied van het eilandenrijk. Luchtaanvallen op Surabaya (Oost-Java), 17 en 18 mei, confronteerden de Japanse autoriteiten met de dichterbijkomende dreiging van geallieerde offensieven. Op 2 mei werd in Hollandia, aan de noordkust van West-Nieuw-Guinea, zelfs officieel een Nederlandse bestuurspost geopend. Direct daarop werden op Java gedurende tien dagen manoeuvres gehouden, waarbij vooral aandacht werd besteed aan de guerrillastrijd. In deze zelfde periode kwam op de derde zitting van de Centrale Adviesraad van Java het voorstel ter tafel een zogenaamd voortrekkerskorps (*Barisan Pelopor*) te vormen. Aanvankelijk zou dit nogslechts dienen om de oorlogspropaganda in de dorpen te brengen.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

**Na de Koiso-verklaring mocht de
rood-witte vlag zich vrij ontplooiën.
Het dagblad 'Asia-Raya' bracht het
nieuws van de belofte in grote opmaak.**

De luchtacties boven de Indische archipel namen in aantal en in kracht toe. Voorlopig werden zij geconcentreerd op Sabang en Surabaya. De vlootaanval op Sabang vooral verontrustte de Japanse autoriteiten zeer. De verdedigingsmaatregelen werden daarom geïntensiveerd. In de Pacific werd op 10 augustus Guam door de Amerikanen bezet. Vanuit China werd dezelfde dag in Japan Nagasaki door vliegtuigen

aangevallen. De volgende dag was Palembang op Zuid-Sumatra het doelwit van geallieerde bommenwerpers, twee weken later was Padang met zijn cementfabriek het doel en op 28 augustus werd Ambon aangevallen. Terwijl de Amerikanen met systematische bombardementen de landing op de Filippijnen voorbereidden, discussieerde men in Tokyo over het verlenen van de onafhankelijkheid aan Oost-Indië. De tegenstand van de Keizerlijke Marine hiertegen was nog steeds groot, maar tenslotte werd een politieke beslissing geforceerd. In de vijftiende zitting van het parlement in Tokyo vaardigde premier Koiso op 7 september 1944 de naar hem genoemde Koiso-verklaring uit, waarin werd bepaald dat Oost-Indië in de toekomst onafhankelijk zou worden, uiteraard als lid van de Gemeenschappelijke Welvaartssfeer van Groot-Oost-Azië. Deze vage belofte werd op de negende september door Radio Tokyo nader uitgelegd: op Java moest een zodanige toestand geschapen worden, dat de geallieerden niet als bevrijders zouden komen, maar als indringers in een vrij land.

Java werd in de eerste week van september voorbereid op die gewichtige Koiso-verklaring. Eén week lang draaide de Japanse propaganda op volle toeren onder het motto: doorvechten tot het uiterste. De verklaring sloot ook goed aan op de motie die dokter Radjiman tijdens de vierde zitting van de Centrale Adviesraad van Java had ingediend. Het voorstel namelijk om alle krachten in te zetten voor de strijd op leven en dood. Hoe keurig paste in die tijd alles in het Japanse schema!

Intussen had het Militair Bestuur de richtlijnen voor de komende nieuwe situatie gereedliggen. De onafhankelijkheidsbelofte was het middel

Premier Koiso leest in het Japanse parlement de verklaring voor waarin Oost-Indië, in overigens vrij vage termen, de vrijheid werd toegezegd.

Japanse regering duidelijk voor ogen. Hoewel deze op 14 oktober 1943 reeds de onafhankelijkheid hadden verworven, hadden zij steeds geweigerd de Verenigde Staten de oorlog te verklaren. Dat zou pas op 23 september 1944 gebeuren, toen de geallieerden er landden.

Voorlopig was men in de archipel tevreden met de verkregen belofte. Het was een begin,

maar toch onmiskenbaar een mijlpaal in de ontwikkeling van de Indonesische natie. Het rood-wit, hun nationale vlag, mochten de Indonesiërs nu uitsteken, al was het gebruik ervan op regeringsgebouwen nog verboden. Ook het volkslied *Indonesia Raja*, het oorspronkelijke verenigingslied van de *Partai Indonesia Raja* (Parindra), gedicht door Soepratman, mocht men in het openbaar zingen. Er werd daarom overal uitbundig feestgevierd, ook op de andere eilanden, zij het dat in de gewesten die door de marine werden beheerd, weinig verandering viel te bespeuren. Hier waren de autoriteiten zeer terughoudend, con-

om de bevolking tot medewerking aan de verdediging te stimuleren. Het nationaal bewustzijn moest ook bij de Indonesiërs wel verder ontwikkeld worden, maar er diende toch bedachtzaam te werk worden gegaan. De nationalistenvrouwen zouden immers steeds meer willen. Wanneer die onafhankelijkheid een feit zou worden, mocht niet bekend gemaakt worden. Dat zou bovendien afhangen van het verloop van de strijd. Immers, de hoop was gewettigd dat de Amerikanen de archipel links zouden laten liggen, en dan zou een onafhankelijk Indonesië een lastige partner kunnen worden. Het voorbeeld van de Filipijnen stond de

form de opdracht van de marineleiding in Tokyo.

Maar ook op Java mochten niet alle bevolkingsgroepen in de vreugde delen. De Molukkers, en vooral de Ambonezen, werden niet beschouwd als leden van de Indonesische gemeenschap op Java. Daarom moesten zij zich reeds op 15 juni 1944 laten registreren, dan konden zij gemakkelijker onder controle worden gehouden. Velen onder hen immers hadden in de afgelopen tijd blijk gegeven van hun trouw aan de Nederlandse zaak. De Indoeuropeanen die de status van Nederlander hadden, vormden de tweede groep die uitgestoten werd. De pogingen van de Japanse autoriteiten en de nationalistinnen om hen te bewegen zich aan te sluiten bij de Indonesische bevolkingsgroep waren afgestuit op hun taaie vasthoudendheid.

**Japans affiche met een rood-witte vlag:
'Met Groot-Japan tot de laatste
man strijden voor een vrij Indonesië.'**

Aan de andere kant werd de nieuwe Indonesische natie die zich aan het vormen was, uitgebreid met de talloze Arabieren en nog talrijker Chinezen. De Arabieren kregen op 14 augustus 1944 een regeringsbureau dat hun specifieke belangen bij het Militair Bestuur op Java zou behartigen. Aangezien hun interesse vooral economisch gericht was, konden de Arabieren voortaan via deze instantie nog meer voordeel putten uit de heersende noodsituatie. De Chinezen, die reeds eerder hun eigen vereniging hadden gekregen, gingen thans nog een stap verder. Op 17 november 1944 werd een Chinese Commissie voor de Verdediging ingesteld. Het zag ernaar uit dat deze bevolkingsgroep actief

ging meewerken aan de defensie onder Japanse leiding. Inderdaad hadden vele Chinezen zich reeds aangesloten bij de *keibodan*, de hulppolitie annex luchtbeschermingsdienst. Zij voelden zich genoodzaakt ervoor te zorgen over wapens te beschikken, indien op Java werkelijk de strijd zou ontbranden. Dan immers, zo verwachtten zij, zouden weer rampolbenden gaan huishouden. Wanneer ook zijzelf gewapend waren, zouden zij zich beter te weer kunnen stellen als de nood aan de man kwam. Anderzijds was dit de gelegenheid om met de Indonesische nationalistinnen samen te werken. Een nieuwe politieke constellatie bracht nieuwe kansen, en dat zij die wisten uit te buiten, hadden de Chinezen wel bewezen. Over het algemeen kan men stellen dat zij onder de Japanse bezetting economisch niet zo veel hebben geleden. Integendeel, zij wisten met hun geheime voorraden de gehele zwarte markt te beheersen.

Onder de Indonesiërs zelf boterde het ook niet bijster goed. Met veel wantrouwen bezagen de islamieten de onverwachte ontwikkeling die door de Koiso-verklaring werd gemarkeerd. Het had er de schijn van, dat het initiatief op politiek terrein geheel in handen zou komen van de ongelovigen. Zouden deze een heidens stempel op het onafhankelijke Indonesië gaan drukken? Of zou de islam toch nog iets kunnen betekenen in een land waar kerk en staat gescheiden zouden zijn? Dan echter zouden de moslems meteen aan het werk moeten gaan. Dat gebeurde: hun overkoepelende organisatie, de *Masjoemi*, nam op 10 oktober 1944 een resolutie aan om samen te gaan met Dai Nippon. Langzamerhand was dit onontkoombaar geworden. Hadden zij niet op 13 september 1943 reeds het verzoek ingediend bij het Militair Bestuur om een eigen strijdorganisatie te mogen stichten? Het was voor de moslemleiders op Java een moeilijk te verteren zaak geweest, dat eind 1943 de PETA wel tot stand kwam, die nog wel onder leiding stond van westers opgeleide, heidense nationalistinnen. Het was voor de fanatieke islamieten op Java daarom een opluchting, toen zij op 15 december 1944, een jaar later dan de PETA, toch een eigen strijdkorps kregen, de *Hizboe'llah*, de strijders van Allah. Dit lichaam zou in eerste instantie de islam verdedigen. Het Indonesische vaderland kwam pas op de tweede plaats. Tenzij dit land een moslemstaat zou worden.

Inmiddels was de japanisering van het Indonesisch nationalisme verder doorgevoerd. Op de zesde zitting van de Centrale Adviesraad van Java werden namelijk, in het kader van de mobilisatie van de bevolking, de vijf plichten (*pantja dharma*) van het volk door Soekarno geformuleerd. Een getrouwe kopie van de vijf plichten van de Japanse soldaat. Ondanks de aan hindoes en boeddhisten ontleende terminologie.

In die tijd was van een werkelijk levend nationaal bewustzijn bij de gehele bevolking van Java nog geen sprake. Er moest nog heel wat gebeuren, vóór er een Indonesische natie was gevormd. Voorlopig stonden de belangen tegenstellingen van de verschillende bevolkingsgroepen nog te veel op de voorgrond. Voorlopig kon de Japanse Keizerlijke Marine gerust zijn: Oost-Indië was slechts een conglomeraat en nog lang geen Indonesische eenheidsstaat...

DE HONGERJAREN 1944—1945
IN NEDERLANDS-INDIË

RUST OP RANTSOEN

PROF. DR. W. JAPPE ALBERTS
DRS. R. DE BRUIN

Wie zich in de jaren 1944—1945 op een plaats hoog boven onze aarde zou hebben bevonden en daar het gehele toenmalige Nederlands-Indië had kunnen overzien, zou een wonderlijke situatie hebben vastgesteld. Hij zou dan namelijk gezien hebben, dat op verscheidene plaatsen in dat gebied Japanse gevangenkampen lagen, waarin zo ongeveer de gehele Europese bevolking van de Archipel was opgesloten, dat verder de rest van de bewoners en de Japanse troepen zich in vrijheid bewogen. Maar onze waarnemer buiten de aarde zou ook gezien hebben, dat die vrijheid slechts schijn was, omdat het land was afgesneden van de buitenwereld en met name van Japan zelf. Uit het oosten en het westen drongen geallieerde vloot- en luchtmachten steeds verder op en doorsneden de aan- en afvoerlijnen van de Japanse troepen met het moederland, verbindingen die

De rijstbouw op Java geschiedde van oudsher op bevloede sawa's. Eind 1944 stagneerde de verbouw door watergebrek.

niet slechts van militaire, maar ook van economische betekenis waren, vooral wat de voedselvoorziening betreft. Sedert de aanvang van 1944 bedreigden de geallieerden zelfs het interinsulair verkeer, waardoor de reeds precair geworden situatie nog zorgelijker werd. De Japanners werkten dit — zij het ongewild — in de hand door de verscherping van de controle op de inheemse scheepvaart. Op de grote eilanden werd bovendien het principe van gewestelijke autarkie toegepast, waardoor het intergewestelijke goederenverkeer werd beperkt. Konsekwent kon dit beginsel van zelfvoorziening in de gewesten slechts op Java worden doorgevoerd. Hier immers waren de gewesten klein ge-

noeg om de controle rond te krijgen, ook al omdat er een voldoende aantal hulppolitiemannen ingeschakeld kon worden. Daarbij was de bevolkingsdichtheid er groot genoeg om deze bewaking rendabel te doen zijn.

Voor de inheemse bevolking werd de toestand zodoende met de dag benauwender. Van de in de kampen opgesloten Europeanen was de situatie in 1944 al zó slecht, dat de hongerdood er dagelijks rondwaarde en zijn slachtoffers eiste. Hongeroedeem was er een gewoon verschijnsel, en tal van slachtoffers vielen als gevolg van ziekten, die op zich zelf niet dodelijk geweest zouden zijn, als ondervoeding de krachten maar niet al ondermijnd had. Bovendien waren deze kampen zuivere 'consumptiecentra'. Het voedsel — weliswaar het uiterste minimum — moest van buiten worden aangevoerd en daar stond niets tegenover wat als bijdrage aan de econo-

SIMPANAN DEANG BERHADIAH

Hadiah 1
f. 5.000

**DENGAN MENABOENG
MENDJADI GIRANG DAN
MOENGKIN MENDAPAT
HADIAH**

**SETIAP F.100.- DAPAT
1 SOERAT OENDIAN**

DIBOEKA

**DARI TGL. 1 BOEL.8
SAMP. TGL.31 BOEL.8**

**YUKOHAMA SHOKIN GINKO — TAIWAN GINKO
TEIKOKU GINKO — SYOMIN GINKO**

mie van het land beschouwd kon worden. Daar kwam nog bij, dat deze hoeveelheden voedsel, in hoofdzaak in de vorm van rijst, moesten worden onttrokken aan voorraden, die normaliter aan de inheemse bevolking ten goede zouden zijn gekomen. Immers, rijst was in normale tijden zeker geen hoofdvoedsel voor de Europeanen, maar in de kampen werd ze dit wel. Reeds vóór de oorlog was de rijstproductie in de Archipel onvoldoende om de gehele bevolking te voeden. Een belangrijk deel van de rijstconsumptie moest worden ingevoerd uit Siam en Indo-China; zelfs op Java, het rijstproducerend eiland bij uitstek, moest de productie worden aangevuld door import, ter opheffing van het deficit, dat was ontstaan door de uitvoer van superieure Java-rijst. Men trachtte dan ook de hele voedselopbrengst uit te breiden, ook in de Buitengewesten. In het kader van de oorlogsvoorbereiding in Nederlands-Indië was dit destijds een van de taken van de Indische Staats-

mobilisatieraad. Het Voedingsmiddelenfonds zorgde daarnaast voor het opslaan van voorraden en kweekte zodoende reserves voor tijden van nood. Dat dit een succes werd, was mede te danken aan de Teeltdwangordonnantie die op 16 september 1939 in werking was getreden. Toen echter tijdens de Japanse bezetting het principe van gewestelijke zelfvoorziening in praktijk werd gebracht en steeds strenger werd doorgevoerd, werd vooral op Java de voedselsituatie voortdurend nijpender. Dit beginsel maakte het namelijk mogelijk om surplus van de rijke rijstgebieden op het eiland, zoals Krawang en Priangan (West-Java) en Banjoe-mas (Midden-Java), naar de minusstreken als Rembang (Midden-Java), Bodjonegoro en Madoera (Oost-Java) over te brengen. De voor deze surplusgebieden vastgestelde quota van gedwongen rijstleveranties aan het Japanse leger waren bovendien zo hoog, dat ook in deze streken een chronisch gebrek aan rijst begon te

heersen. Misoogsten (vooral in 1944) en overstromingen verergerden de toestand nog. Maar ook de minusgebieden moesten hun (lagere) quota opbrengen. De bevolking moest voor eigen consumptie terugvallen op het zg. tweede gewas (bataten, aardnoten e.d.), dat na de rijst-oogst werd aangeplant. Ook hiervan echter moesten de Japanners weer hun deel hebben. Een andere uitwijkmogelijkheid was er op Java niet. Men kon er niet, zoals in de Buitengewesten op pad gaan in het oerwoud, waaruit de bewoners van de kleine conglomeraties aan de rand van het bos hun aanvulling voor het dagelijkse menu haalden. Dit laatste was oncontroleerbaar voor de Japanners, omdat het individueel en ongeorganiseerd plaats vond, in beginsel vrij van neiging tot ruil. Eigenlijk beantwoordde men hier dus aan het Japanse idee van (gewestelijke) zelfvoorziening. Ook de rijst-opbrengst was daar niet na te gaan, omdat de boeren na een of twee oogsten verder trokken om andere gebieden plat te branden en geschikt te maken voor nieuwe rijstteelt. Deze treklandbouwers konden zich gemakkelijker onttrekken aan de Japanse controle-ambtenaren dan de boeren op Java, die hun stukje (natte) sawahgrond van vader op zoon in (communaal) bezit hadden.

Het verbouwen van rijst op Java geschiedt traditioneel op bevoeide sawah's. Hiervoor zijn irrigatiewerken nodig. Deze moesten goed onderhouden worden, wat in de Japanse bezettingstijd veelal te wensen over liet, vooral in de suikerrietgebieden van Midden- en Oost-Java. In normale tijden heerste er een zekere mate van symbiose: de rietplantages van de Europeanen hadden de aanleg en het onderhoud van de installaties evenals de verdeling van de watervoorraad voor hun rekening genomen, en hiervan konden de Javaanse boeren bij de rijstteelt profiteren. Het reisverslag van een Indonesiër van september 1944 vertelt ons echter over de toestand in die tijd het volgende: 'De treinreizigers van Batavia naar Midden- en Oost-Java worden getroffen door het watergebrek dat overal heerst. Rechts en links van de spoorlijn ziet men droge sawah's, die voor een deel beplant zijn met tweede gewassen als bataten, mais, cassave en groenten. Op verschillende plaatsen is de rijstaanplant geheel verdroogd. Daar zal dus geen oogst zijn. De voedselprijzen zijn mede door de gedeeltelijk mislukte aanplant tot schrikbarende hoogte gestegen. Dit is duidelijk merkbaar, zowel in de dessa's als in de steden.'

Daarmede in overeenstemming was, dat bv. in Djokjakarta duizenden mensen voor de distributiewinkels stonden om de hun toekomende rijst te kunnen kopen en dat daarbij vechtpartijen aan de orde van de dag waren. De te verdelen voorraad bleek steeds onvoldoende te zijn. Een groot deel van de distributierijst belandde namelijk op de zwarte markt, van waaruit de beter gesitueerde Chinezen en Arabieren hun voorraden konden aanvullen. De meeste zwarte rijst werd langs sluikwegen in manden aan een draagstok van het platteland naar de steden vervoerd. Onderweg moest vaak het nodige aan hulppolitiemannen (*keibodan*) worden afgeschoven, zodat de prijzen in de stad wel hoog moesten zijn om deze verliezen te compenseren. Ook de kopers liepen het risico hun duurbetaalde rijst kwijt te raken, en wel aan dienstklopers

van de stadspolitie. De controle op de handel was voor de Japanse opsporingsambtenaren een lucratieve bezigheid. Langzamerhand waren immers alle voedingsmiddelen onder de controle van aparte corporaties (*kumiai*) geplaatst. Zo bijv. moest de zeevisserij haar produktie afstaan aan de Viscorporatie, die de vis aan particuliere drogerijen leverde en van deze de gezouten en gedroogde vis terugontving om ze te distribueren. De beste kwaliteiten hiervan kwamen natuurlijk terecht in de legerschuren. De voor de bevolking bestemde kleinere vissoorten werden eerst geruime tijd later verdeeld, waardoor ze er niet meer smakelijk uitzagen. Ook hiermee kon de zwarte markt voorzien worden, doordat de drogerijen minder vis aan de *kumiai* leverden dan ze ontvangen hadden. Voor het gewichtsverschil tussen de pas gevangen vis en de gedroogde waren nl. geen duidelijke normen vastgesteld, hetgeen knoeierijen in de hand werkte. De koper moest deze zwarte vis meestal ook nog na-drogen.

De Japanse greep op alle sectoren van het economische leven drukte dus wel heel zwaar op de voedselvoorziening in al haar facetten. Maar, volgens de verklaring van het Hoofd van het Militair Bestuur op Java van 29 april 1944 was dit nodig om op het eiland een nieuwe economische orde te scheppen. Men moest de oude economie — op Joodse grondslag — die gebaseerd was op het nastreven van luxe en plezier voor zichzelf, loslaten. De bevolking moest terugkeren naar de oeroude oosterse waarden van arbeid en spaarzaamheid. Het volk, dat zich meer dan 300 jaar lang had laten uitzuigen, moest zich thans weer inzetten voor hogere idealen. De oorlogssituatie vroeg van de Indonesiërs hun uiterste inspanning. Daarom waren coöperaties in het leven geroepen om de krachten van de economie van Java te bundelen.

Als overkoepelend orgaan werd op dezelfde 29e april, de verjaardag van de Japanse keizer, een Commissie ter voorbereiding van de nieuwe economische orde voor de bevolking van Java ingesteld. Na vele beraadslagingen werd door haar aan het militair bestuur de vorming voorgesteld van een Kantoor voor Volkseconomie, dat op 4 augustus 1944 werd gerealiseerd. Dit kantoor zou voortaan de coördinator zijn voor de nieuwe economische orde op Java. Op deze mooie prelude volgde de belofte van de Japanse premier Koiso op 7 september d.a.v. inzake de verlening van de onafhankelijkheid aan Indonesië. Niet lang hierna mochten de leden van de Centrale Adviesraad van Java zich (op verzoek van de Japanse opperbevelhebber van het eiland) beraden over de wijze waarop de leveranties van voedingsmiddelen door de bevolking aan het Japanse leger sneller en beter konden plaatsvinden. In haar antwoord van 17 november 1944 moest de Adviesraad constateren, dat het volk zich nog niet bewust was van het belang van de rijstleveringen. Het werd nodig geacht de controle hierop te verscherpen, o.m. door in elk dorp een agentschap van de Landbouwcorporatie te vestigen, waarmee de bestuursambtenaren moesten samenwerken. Verder moest er naar gestreefd worden om ook de zaairijst van de boeren te concentreren in schuren van deze corporatie. Dan werden in dit advies de handelaren gekapitteld. Deze moesten zich de gedragsregels van de nieuwe economische orde eigen maken. Om de handel meer in

toom te houden zouden de Javase Dienstbaarheidsorganisatie, de Propagandadienst en het Kantoor voor Volkseconomie gezamenlijk deze nieuwe ordening doorvoeren. Als pleister op de wonde werd op 1 april 1945 de zoutregie op Java opgeheven. Hiermee werd een oude grief van de Indonesische nationalisten weggenomen. In werkelijkheid was het een lugubere aprilmoop. Immers, Java's kusten werden zwaar bewaakt uit vrees voor landing van geallieerde *commandoparties*. Niemand zou het dus wagen te dicht bij de zee te komen om uit het zeewater

Links: een Japans affiche dat de spaarzaamheid trachtte te stimuleren door een loterij met aanlokkelijke prijzen. Voor elke f 100 inleg ontving men een lot.

Hieronder: de snel verslechterende voedselsituatie betekende honger en ellende voor de inheemse bevolking.

afschuimden om er nog iets eetbaars te vinden, schetst wel de diepe ellende van de hongerjaren 1944—1945, gevolg van de grote droogte medio 1944. Het verwondert ons dan ook niet, dat in dit tijdvak telkens weer hongeroproeren de kop opstaken. Zelfs, of liever juist in die gebieden waar gewoonlijk een surplus aan rijst bestond, omdat de boeren hier de grootste hoeveelheden aan het Japanse leger moesten afstaan en de bevolking er geen honger gewend was.

In opdracht van de Japanse opperbevelhebber van Java beraadde de Centrale Adviesraad medio 1944 zich over de *romoesja*-kwestie. Men kwam o.m. tot het instellen van een Commissie tot steunverlening aan de gezinnen van deze Soldaten van de Arbeid, waarvoor zelfs een reglement ontworpen werd. Op 1 december 1944 werd het voorgestelde steuncomité geïnstalleerd onder drs. Mohammed Hatta. De leden van dit lichaam, dat allengs zijn werkte

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

nu zout te gaan winnen. Maar de schijn was toch keurig opgehouden. Hetzelfde deed het militair bestuur met de doelstelling van het Kantoor voor Volkseconomie. Deze werd namelijk gericht op het toekomstige Vrije Indonesië. Hiervoor was het dat de bevolking thans die zware offers moest brengen. In deze geest sprak het hoofd van het Militair Bestuur op Java tijdens de installatie van de Raad voor de Volkseconomie op 12 juni 1945.

Met deze mooie plannen en woorden werd de honger op Java echter niet weggepraat. Ook in de jaren dertig waren er al vele 'minimumlijders' onder de bevolking van het eiland, maar er was toen nog wel voldoende — zij het minderwaardig — voedsel, waarmee deze stakkers in elk geval hun maag konden vullen. In de Japanse bezettingstijd was zelfs dit niet meer mogelijk. Het beeld van de zich langs de straten voortslappende geraamten, die de vuilnisbakken

over heel Java uitbreidde, werden zodoende dagelijks geconfronteerd met de ellendige omstandigheden, waarin de gezinnen van de geronselde inheemse werkkrachten gedompeld waren. Aan de andere kant moesten zij keer op keer constateren, dat er van echte steun vanwege het militair bestuur in feite geen sprake was. Het waren deze nationalisten, die elke dag opnieuw oog in oog stonden met de verschrikkingen van het Japanse dwangstelsel. Het is daarom ook niet te verwonderen, dat het zaad van een anti-Japanse geest onder hen geleidelijk tot ontkieming kwam. Voorlopig kon men echter niets anders doen dan de vele klachten te aanhoren en te noteren. Men stond immers machteloos tegenover het Japanse controlesysteem, dat zo efficiënt en feilloos werkte. Wel echter werd men er zich steeds meer van bewust, dat het Indonesische volk het slachtoffer was geworden van een cynische, alles eisende en niets ontziende onderdrukker.

ONTEVREDENHEID EN VERZET
IN INDONESIA

PETA MAAKT AMOK

DRS. R. DE BRUIN

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Zo op het oog leek de Indonesische bevolking in de bezettingstijd in twee groepen verdeeld. Enerzijds waren er de actieve politici en hun aanhang, die onder Japanse supervisie de opengevallen en nieuw gecreëerde goede functies bekleedden. Daarnaast, of liever daaronder, stonden de gewone burgers, die hun boeren- of koeliebestaan voortzetten onder nog veel ongunstiger omstandigheden dan onder het Nederlands bestuur het geval was geweest. Scherp was echter de tegenstelling tussen de twee groepen niet. In feite stonden de nationalistische voormannen voortdurend onder zware geestelijke druk. Hun vroegere kennismaking met de westerse democratische beginselen deed hen kritisch staan ten opzichte van de

Vóór zijn vertrek liet deze staf van een Tjimahi-kamp, bestaande uit Japanners en Indo-europeanen, zich tussen de bloemen fotograferen.

Japanse maatregelen. Zij wisten maar al te goed dat de bezetter hen gebruikte om hun eigen volk gemakkelijker tot gehoorzaamheid te dwingen. Voorlopig echter hadden zij zich in hun lot te schikken. Het enige alternatief zou een eigen onafhankelijke staat zijn. Maar hoe moesten zij die verwezenlijken? Over welke middelen beschikten zij daartoe? De *Kempei Tai* en de politieke inlichtingendienst hadden een zodanig informatienet opgebouwd, dat elk samenspannen van enige betekenis

onmiddellijk zou worden gerapporteerd en de deelnemers aan het complot zouden worden opgespoord en voorgoed onschadelijk zouden worden gemaakt.

De agrarische bevolking voelde vooral de verplichte rijstleveranties als een zware belasting. De quota van de afzonderlijke gewesten waren zo hoog, dat er slechts bij een overvloedige oogst nog wat overbleef voor verkoop op de vrije markt. 1943 werd voor Java een slecht oogstjaar. Dat was vooral een ramp, doordat de boeren niet meer konden terugvallen op de coöperatieve rijstschuren, die gewoonlijk zorgden voor nieuw zaaizaad. De voorraden van deze schuren waren door de Japanners opge-eist. Zo konden ook de vooruitzichten voor

1944 alleen maar ongunstig zijn. Als reactie hierop trachtten vele boeren zoveel mogelijk rijst te verbergen, opdat zij slechts een deel van het verplichte quantum zouden hoeven te leveren. Dit had natuurlijk ingrijpen van politie en hulppolitie (*keibodan*) tot gevolg. De situatie werd zelfs zo erg, dat jongeren van de Japanse jeugdbeweging (*seinendan*) werden ingeschakeld om in bepaalde streken de oogst te helpen binnenhalen en te voorkomen dat grote rijstvoorraden in geheime bergplaatsen terechtkwamen. Boeren die desondanks voldoende rijst hadden kunnen achterhouden, trachtten deze duur te verkopen aan de stadsbewoners. Maar op weg naar de stad ontmoetten zij meestal de *keibodan*, die opdracht had elk

Gelukte het zo'n *kiai* een voldoende aantal volgelingen te verzamelen, dan kon het gebeuren dat de strenge doorvoering van een Japanse maatregel in zo'n groep felle onrust teweegbracht. Dat kon dan uitlopen op een oproer, vooral in de rijstgebieden waar de quota voor de leveranties het hoogst waren. Op 18 februari 1944 brak te Singaparna bij Tasikmalaja (West-Java) een dergelijk oproer uit. De betrokken moslemleider moet enkele honderden aanhangers hebben gehad, zodat de politie de hulp moest inroepen van de *Kempei Tai*. Deze kon de ongeregelde heden slechts met moeite en met verlies van enige manschappen neerslaan. Daarna volgde een periode van Japanse terreur en de opstandigheid werd onderdrukt. Maar

zonden en kregen het daar zwaar te verduren. Verzorging was er niet, malaria en andere epidemieën in de werkkampen decimeerden hun gelederen. Loon kregen ze niet in handen; hoogstens werd hun een tegoed op de bank beloofd. En hun gezinnen bleven onverzorgd achter. Om deze te helpen riep men wel organisaties in het leven, maar veel soelaas konden die in de gegeven omstandigheden niet bieden. De prijzen, vooral van de eerste levensbehoeften, waren zo hoog opgelopen, dat men normaliter al veel moest ontberen. Zodra dan ook nog de voornaamste kostwinner door deze verplichte arbeid was uitgeschakeld, was de ellende niet meer te overzien. En dit was in vele gezinnen het geval.

rijstvervoer te verhinderen. Natuurlijk waren deze lieden omkoopbaar en zo werd deze controle een aanleiding tot corruptie. De *keibodan* maakte er zich gehaat door, en wanneer zo'n hulpagent een boer een onmogelijk hoge prijs vroeg, was hij zijn leven vaak niet meer zeker. Moordovervallen waren dan ook aan de orde van de dag.

Veel gevaarlijker voor de algemene rust en orde was de groepsvorming rondom een *kiai*, een moslemleider, die meestal door meditatie en vasten een roep van heiligheid had verworven. Op grond hiervan kon hij amuletten vervaardigen, die de bezitter moesten vrijwaren tegen verwondingen of zelfs tegen de dood.

Indonesische jongetjes krijgen van een Japanse instructeur les in militaire 'manieren'. Een oosterse versie van de Hitlerjugend.

het was wel een teken aan de wand. De pressie werd allengs voor vele Indonesiërs te groot en hun verzetsgeest was groeiende.

Ook over vele andere zaken was ontevredenheid ontstaan, met name over de verplichte arbeid. De slachtoffers hiervan, de zogenaamde *romoesja's*, werden door de dorpschoufden geronseld met fraaie voorspiegelingen van prima loon en goede verzorging. Zij werden naar afgelegen gebieden in en buiten de archipel ge-

In het kader van de dienstbaarheidsorganisatie (*hokokai*) moest iedere man vanaf 16 jaar periodiek werken voor Japanse militaire doeleinden. Al werd deze arbeid meestal verricht in het gewest waar men woonachtig was, toch moest het gezin in zo'n periode zelf zijn kostwinner onderhouden. Hij kreeg vanzelfsprekend geen beloning, omdat het zijn plicht was te werken voor het heil van land en volk, of eigenlijk voor *Dai* (Groot) *Nippon*.

Heel bijzondere *romoesja's* waren de hulpsoldaten (*heiho's*), inheemse manschappen, voor een deel gerekwireerd uit ex-KNIL-gelederen, die onder zware pressie dienst moesten nemen in het Japanse leger. In feite waren het legerarbeiders, die zich aan de fronten in de oostelijke

periferie van de archipel moesten doodwerken. De meesten van hen zag men niet meer terug, en het is daarom niet te verwonderen dat deze transporten gaandeweg moeilijkheden gingen veroorzaken. Zo bijvoorbeeld in juli 1944 in Tjilatjap (Midden-Java). De *heiho's* weigerden hier botweg aan boord te gaan van het Japanse schip dat hen naar hun werkterrein moest vervoeren. Als afschrikwekkend voorbeeld werd op 23 juli 1944 een vijftigtal (!) van deze hulsoldaten ter plaatse terechtgesteld. Hun kameraden bogen toen in arrenmoede het hoofd en gingen.

De opmerkelijkste verzetsdaad van Indonesische kant was de zogenaamde Blitar-opstand op Oost-Java, die op 14 februari 1945 begon in de kazerne van de PETA (Korps voor de Verdediging van het Vaderland). Alleen al de harde training die de leden van dit korps moesten ondergaan, was een bron van grote ontevredenheid. Bovendien hadden zij zich toch wel een andere behandeling voorgesteld dan de slagen die zij bijna dagelijks van hun Japanse instructeurs moesten incasseren. En tenslotte bleef het ook hun niet onbekend dat het leven in de gewone maatschappij met de dag verslechterde. Langzamerhand groeide bij enkele Indonesische officieren het besef, dat zij de leiding moesten nemen en door een actie de Japanners moesten laten zien dat het Indonesische volk zich niet langer door hen liet knechten. Geheime besprekingen volgden nadat luitenant Soepriadi het idee van een opstand had geopperd. Spionnen van de *Kempei Tai* kwamen er achter dat er in de kazerne in Blitar iets broeide. Soepriadi prees zich gelukkig dit nog op tijd gerapporteerd te krijgen. Hij vond wel dat de voorbereidingen voor de opstand nog niet waren afgerond, maar de tijd drong. Uitstel was niet meer mogelijk; de Japanners zouden waarschijnlijk spoedig ingrijpen en dan waren de rebellen verloren. En zo verlieten de opstandelingen op 14 februari 1945 hun kazerne, uitgerust voor de strijd. Zij maakten zich meester van militaire kantoren en voorraadschuren. Anderen, *heiho's* en bevrijde gevangenen, maar ook gepeupel, sloten zich bij hen aan. En toen liep de beweging uit de hand. Er werd geroofd en geplunderd, vooral in Chinese en Indo-europese woningen. Het uiteindelijke doel van de actie leek geheel uit het oog verloren. Was het verwonderlijk dat men geen steun van de bevolking kreeg? Voor de Japanners, die snel ingrepen, was het toen een gemakke-

kende Indonesische juristen de openbare behandeling voor de krijgsraad te Batavia mochten volgen. Van een Indonesisch protest was in de rechtszaal echter geen sprake. De straffen waren zwaar. Van de vijftig verdachten werden er zes ter dood veroordeeld, drie kregen levenslang, de overigen tezamen 320 jaar gevangenisstraf. De Japanse meester had gesproken; de Indonesiër had dit slechts te aanvaarden.

Is dit nu alles geweest wat er in Indonesië aan verzet tegen de Japanners heeft plaatsgevonden? Waarschijnlijk zijn er meer verzetsactiviteiten geweest, maar door de naoorlogse geschiedenis van Indonesië zijn er geen mogelijkheden meer dit na te gaan. Tot een gecoördi-

neerd verzet kwam de bevolking echter nooit. Ook de nationalistische leiders hielden er zich verre van. Immers, zij die hun stem durfden te verheffen, waren hun leven niet meer zeker. Het scheelde bijvoorbeeld maar een haar of drs. Mohammed Hatta was in Japan door de *Kempei Tai* gearresteerd wegens zijn heftige kritiek die hij ten aanzien van het Japanse beleid op Java oefende.

Voor de jonge nationalisten vroegen zich vaak af of men ooit op eigen kracht onafhankelijk kon worden. Zou een Vrij Indonesië slechts tot stand kunnen komen met medewerking van de Japanners, of, na hun verdwijning uit de archipel eventueel, met hulp van de geallieerden?

Mohammed Hatta ontkwam ternauwernood aan arrestatie door de 'Kempei Tai'.

kelijke zaak de opstand neer te slaan. De oproerlingen splitsten zich in drie groepen, die in verschillende richtingen trachtten te ontkomen om daarna op een bepaald punt weer bijeen te komen. Zij vielen echter achter elkaar in Japanse handen en de meesten van hen ontmoetten elkaar weer in de gevangenis. Soepriadi, de initiatiefnemer en leider van de opstand, verdween spoorloos. Aangenomen wordt dat hij door de Japanners is gearresteerd en in het geheim terechtgesteld. De meest uiteenlopende veronderstellingen deden destijds echter rond deze figuur een mythe ontstaan.

Reëel was echter wel de berechting van de andere deelnemers aan deze militaire revolutie. Het was een troost voor de nationalisten dat be-

GEHEIM UITGELEKT

Op de middag van de 11e februari rende een korporaal-instructeur dronken of schijnbaar dronken door de kazerne, roepend: 'De luitenants willen revolteren! De luitenants willen revolteren!' (...) Intussen waren bataljonscommandant Soerachmad en chef-instructeur Iwabuchi komen aanlopen. Ze wisten de vechtenden te scheiden maar kort daarna kwam de korporaal terug, nu met getrokken sabel. Hij daagde Soehadhi uit. Deze snelde naar binnen en kwam met zijn zwaard

weer naar buiten. Maar opnieuw kwam Iwabuchi tussenbeide en scheidde de twee. Hij gaf Soehadhi bevel de kazerne te verlaten om wat te kalmeren. Soehadhi begaf zich snel naar Soepriadi, die met zijn manschappen exerceerde op het stadspan. Hij vertelde hem wat er was gebeurd. Soepriadi begreep dat hun geheim was uitgelekt. Hij keerde die avond niet in de kazerne terug.

(Uit: 'Pemberontakan tentara Peta Blitar melawan Djepang, 14 februari 1945' door Nugroho Notosusanto — Djakarta 1969)

DE VERWARRING
IN HET NATIONALISTISCHE KAMP

VERDEELDE EENHEID

DR. A. ALBERTS

De rebellie van het PETA-detachement in Blitar tegen zijn Japanse officieren, in februari 1945, heeft nogal indruk gemaakt op de bezetter. Het moet hem hebben doen beseffen dat bij de gevaren waardoor hij zich omringd voelde, nog andere zouden kunnen komen: een opstand van onderdrukte bevolkingsgroepen op Java en elders in de archipel, die langzamerhand wanhopig werden. Een dergelijke opstand zou geleid kunnen worden door nationalistenvan die niet langer wensten te geloven in de vage beloften van de Japanners ten aanzien van de Indonesische onafhankelijkheid. Men mag aannemen dat deze vrees mede aanleiding is geweest tot het besluit van de top van het 16e leger, in diezelfde februarimaand, een

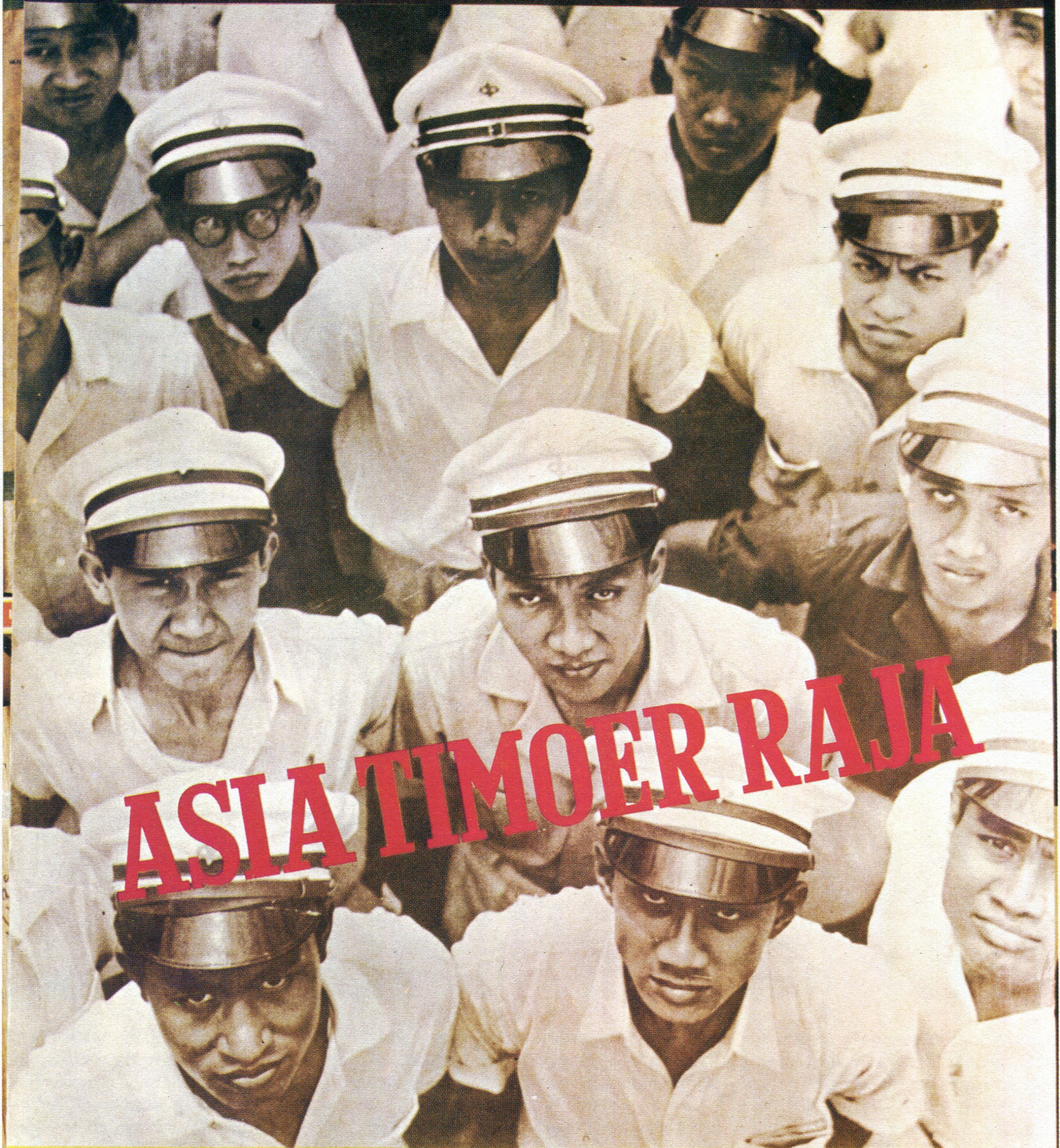
**Jeugdige revolutionairen, 'pemoeda's',
bij een betoging op Java. Tussen
leiders en jongeren rees verschil van inzicht
over de te volgen koers.
De ouderen waren veelal gematigder.**

nieuwe uitweg te verschaffen aan de nationalistische aspiraties. Op 1 maart, de derde verjaardag van de Japanse landingen op Java, werd de vorming aangekondigd van een Commissie van Onderzoek voor de onafhankelijkheid van Indonesië, de *Badan Penyelidik Kemerdekaan Indonesia* (BPKI). Bijna twee maanden later, op 29 april, de verjaardag van de Japanse keizer, werden de namen van de voorzitter, de vice-voorzitter en de zestig leden

bekendgemaakt. Voorzitter werd het lid van de Centrale Adviesraad van Java, dr. K. R. T. Radjiman Wediodiningrat. Tot de leden behoorden onder anderen: Soekarno, Mohammed Hatta, de leider van de 3A-beweging Samsedin, de leider van de Indo-europeaan Dahler en Soebardjo van het Marineliasionkantoor in Batavia.

De manoeuvre was voor de Japanners niet zonder risico. De instelling van de BPKI zou weliswaar de aandacht van de nationalistenvan enige tijd in beslag nemen — tijd gewonnen was voor Japan in 1945 al veel gewonnen — maar het zou de nationalistenvan dwingen zichzelf waar te maken tegenover hun achterban, die steeds roeriger werd. Konden de nationalistenvan

PEMOEDA

**MASA JANG DATANG SELAIN OENTOEK
MOE, DJOEGA TANGGOENGANMOE !!**

sche leiders, die nog altijd onder controle van de Japanners stonden, aan de toenemende druk weerstand bieden? En wilden zij dat in werkelijkheid?

Van de drie hoofdgroepen van het nationalistische front waren de *priaji's* (Javaanse dienstadel) in de ogen van het volk min of meer in diskrediet geraakt, wat niet onbegrijpelijk is. Deze klasse van Javaanse regenten en lagere ambtenaren was door haar bestuursbekwaamheid en door het prestige dat zij bij de bevolking bezat, lange tijd onmisbaar geweest voor de Japanse overheersers. Zo onmisbaar zelfs, dat de Japanners, deels uit beduchtheid voor te grote invloed en mogelijk deels uit jaloezie, door bepaalde vernederende maatregelen getracht hebben het aanzien van dit ambtenarenkorps in de ogen van de bevolking te verkleinen. Bovendien waren deze Indonesische ambtenaren veelal geen revolutionaire figuren. En tenslotte zijn het vooral de *priaji's* geweest die in overwegende mate de ellendige situatie, onder meer veroorzaakt door de voedseltekorten en het oproepen van de *romoesja's*, aan de bevolking duidelijk moesten maken. Geen wonder dus, dat zij tegen het einde van de oorlog hun krediet bij de bevolking goeddeels waren kwijtgeraakt en in het stuk, waarvan het laatste bedrijf nu begon, nauwelijks meer voorkwamen.

Dit liet het terrein vrij voor de beide andere groepen van de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging: de islamieten en de 'leken'. Van die twee raakte de eerste groep allengs in een steeds merkwaardiger en ook moeilijker positie.

De Japanse politiek is tijdens de bezetting vrijwel van de aanvang af gericht geweest op wat men een koloniaal bewind van Aziaten over Aziaten zou kunnen noemen. De bestaande, op de onafhankelijkheid van Indonesië gerichte gevoelens, stromingen en bewegingen werden door de Japanners tamelijk onverbloemd tegen elkaar uitgespeeld, waarbij zij een zekere voorkeur toonden voor de islamieten. Begrijpelijk genoeg, want voor de Japanse legerautoriteiten waren nationalistenvan de religieuze hoek nog altijd aanvaardbaarder dan hun soortgenoten van marxistische huize.

Maar de toenemende radicalisering van de situatie veroorzaakte, in een onmiskenbare wisselwerking, een even sterk toenemende radicalisering van de massa en de nationalistenvan de religieuze hoek nog altijd aanvaardbaarder dan hun soortgenoten van marxistische huize.

Links: 'Jongeren van Groot-Oost-Azië'. Met deze propagandakreet poogden de Japanners de 'pemoeda's' voor hun strijd te winnen, getuige dit affiche.

Rechtsboven: Javaanse hulptroepen, de 'heiho's' (op de voorgrond), in de pas met hun Japanse leermeesters.

Rechts: leden van de 'Hizboe'llah', Gods leger, het vrijwilligerskorps van de islamitische jongeren.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Min of meer vanzelfsprekend concentreerden de pogingen van beide groeperingen zich op de opbouw en het paraat maken van hun militante jeugdorganisaties. Al kort na het afleggen van de al eerder ter sprake gekomen Koiso-verklaring was, in september 1944, de *Barisan Pelopor*, het leger der voorlopers, opgericht. Deze organisatie was tijdens de eerste maanden van haar bestaan bepaald geen leger, veel eerder een politieke organisatie, die de taak kreeg de massa gevoelig te maken voor politieke propaganda. Propaganda, gericht op de onafhankelijkheid van Indonesië, maar — en dat werd steeds duidelijker — een zelfstandig Indonesië, waarin de islam niet de grondslag van het staatsbestel zou vormen.

In september 1944 voelden de Japanners zich nog sterk genoeg om de nationalistische beweging te beheersen en te kanaliseren. Op 8 december werd aangekondigd dat de bezettende overheid onmiddellijk zou overgaan tot het installeren van een bijzonder vrijwilligerskorps van islamitische jongeren, dat de toepasselijke naam kreeg: *Hizboe'llah* — Gods leger — maar toch altijd nog in dienst van de godenzoon Tenno Heika. Het is overigens opvallend dat de Japanners voor dergelijke mededelingen altijd een herdenkingsdatum kozen, ditmaal die van de aanval op Pearl Harbour.

De *Hizboe'llah* was door de bezetters bedoeld als een reservekorps van de PETA, maar Gods leger ging al gauw een eigen leven leiden als onmiskenbaar instrument van de leidende islamitische nationalist. Het was dan ook te verwachten dat de leken-nationalisten deze manoeuvre niet onbeantwoord zouden laten. Dit antwoord kwam en de *Barisan Pelopor* ('voortrekkerkorps') was daartoe het meest geschikte instrument. In april 1945 werden over geheel Java nationalistische leken uitgezonden, die tot taak kregen de *Pelopors* instructie te geven in guerrillatactiek. De bedoeling was dat de jeugdige leden van dit korps op hun beurt deze wijze van oorlogvoeren zouden bijbrengen aan de bevolking. Voor de eerste maal werd de kreet '*merdeka atau mati*', 'vrijheid of dood', aangeheven.

Hierna volgden de gebeurtenissen elkaar met verbijsterende snelheid op. Allereerst werd plotseling de bestaande tegenstelling in de nationalistische top opgeheven. Niet doordat men onderling tot overeenstemming kwam, maar eenvoudig omdat de Japanners de tot dan toe door hen gesteunde islamieten als een blok lieten vallen. Op 15 mei werd vanwege het Japanse militaire bestuur op Java een verklaring uitgegeven waarin letterlijk werd gezegd: 'Op het punt van de godsdienst van de nieuwe regering (bedoeld wordt de te stichten Indonesische staat — Red.) kunnen wij zeggen dat de houding van het Militaire Bestuur ten aanzien van deze kwestie kan worden vergeleken met een onbeschreven blad. Wij zijn ons duidelijk bewust van de banden die tussen het Indonesische volk en de islam bestaan, maar de Japanse autoriteiten bezitten geen enkele blauwdruk of plan betreffende de plaats die de islamitische godsdienst in de regering zou behoren te krijgen, of betreffende de verhouding die tussen de islam en de andere godsdiensten zou moeten bestaan. Wij hebben u al uitgelegd dat het volk van Indonesië zijn eigen idealen

moet verwezenlijken bij het stichten van de nieuwe staat...'

Deze verklaring liet aan duidelijkheid niets te wensen over en de 'leken' trokken vrijwel onmiddellijk de consequentie: op 1 juni hield Soekarno tijdens de eerste zitting van de BPKI zijn naderhand befaamd geworden redevoering ter toelichting van de vijf pijlers, de *Pantja Sila*, waarop naar zijn idee de Indonesische staat zou rusten. Tijdens de verklaring van het eerste grondbeginsel, dat van de nationale eenheid, richtte Soekarno zich rechtstreeks tot de aanwezige islamitische leiders:

'Wij zullen een Indonesische nationale staat stichten. Ik vraag Ki Bagoes Hadikusumo en de andere islamitische leiders mij te willen verontschuldigen voor het gebruik van de term 'nationalisme'. Ik ben zelf moslim. Maar ik vraag u, mijne heren, versta mij niet verkeerd als ik u zeg: het eerste beginsel van Indonesië is het beginsel van het nationalisme...'

Men zou kunnen denken dat hierdoor de weg was vrijgemaakt voor een grotere eensgezindheid onder de Indonesische nationalist. Dat was in zekere zin ook wel het geval, maar dan alleen in beperkte zin. De nationalistische top kon zich van toen af, al dan niet van harte, eensgezind opstellen. Maar andere tegenstellingen waren nog niet overwonnen en die zouden in de naaste toekomst nog genoeg moeilijkheden veroorzaken.

Daar was in de eerste plaats de tegenstelling tussen de leiders en de jeugd. Men kan zich van deze controverse een voorstelling maken, als men kijkt naar de gemiddelde leeftijd van de leden der BPKI, die iets boven de achteventig lag, en als men weet dat maar één van de tweeënzestig leden jonger was dan dertig. Een duidelijk motief dus voor de bestaande ontevredenheid onder de jongeren. Deze '*pe-moeda's*' zouden dan ook korte tijd later, vóór en tijdens de proclamatie van de onafhankelijke Indonesische staat, een belangrijke, zij het niet zeer verhelderende rol spelen.

Er was nog een andere tegenstelling die de verwarring onder de nationalist. Deze tegenstelling was ontstaan uit een verschil van mening over het antwoord op de vraag of de onafhankelijkheid dank zij of ondanks de Japanners moest worden verkregen. Degenen die zich op het laatste standpunt stelden, waren uiteraard geen persona grata bij de bezetter en zij moesten dan ook illegaal opereren. De voornaamste groeperingen waren die van Amir Sjariffoedin en Soetan Sjahrir.

Sjariffoedin was al in 1943 door de Japanners gearresteerd en het over hem uitgesproken doodvonnis zou ongetwijfeld zijn voltrokken, als niet Mohammed Hatta, een van de leiders die wél bereid waren de onafhankelijkheid van Indonesië na te streven door een zekere samenwerking met de bezetters, met grote nadruk voor zijn landgenoot was opgekomen. Sjariffoedins groep was stellig sterk geïnfilteerd door communistische elementen,; hijzelf zou naderhand bekend maken reeds jaren geleden tot de Indonesische Communistische Partij te zijn toegetreden. Naderhand — in 1948 — zou de door Hatta van de dood geredde Sjariffoedin omkomen tijdens een door communisten geleide opstand tegen het gezag van Soekarno en Hatta. De groep van Sjahrir was waarschijnlijk groter dan die van Sjariffoedin, maar zij hadden gemeen, dat zij anti-Japans waren, zowel om

ideologische redenen als door hun praktische politiek, waarvan het voornaamste element de non-coöperatie was — in dit geval het weigeren van samenwerking met de Japanners. In beide groepen, maar vooral in die van Sjahrir, kwam de jeugd, met name de studenten, steeds meer aan bod.

Daarnaast bestonden nog andere groeperingen. Een der voornaamste, althans meest typerende, was de *Angkatan Moeda* (de Jonge Generatie). Deze groep was indertijd, medio 1944, opgericht als een instrument van de Japanners en als zodanig kon zij dus bovengronds optreden. Maar mettertijd kregen steeds meer van haar leden contacten met illegale groepen. Dit schijnt aan de Japanners niet onopgemerkt te zijn voorbijgegaan en deze omstandigheid gaf de bezetter de kans bepaalde leden van de *Angkatan Moeda* te betrekken in pro-Japanse activiteiten, die uiteraard in het openbaar werden gevoerd. Men kan zich voorstellen dat een en ander de overzichtelijkheid van de onafhankelijkheidsbeweging niet ten goede kwam.

De situatie werd nog verwarder door het optreden van andere jeugdbewegingen. Op 15 juni 1945 vond de oprichting plaats van de *Angkatan Baroe Indonesia* (de Generatie van het Nieuwe Indonesië). Ook hierin hadden de Japanners de hand, maar ditmaal was — gezien de datum — de bezetter veel minder in staat tot infiltratie en gezagsoplegging. Het begon immers steeds duidelijker te worden dat Japan zijn nederlaag tegemoet ging. De *Angkatan Baroe Indonesia* heeft in de laatste weken, voorafgaande aan de zeventiende augustus, een duidelijk radicaliserende invloed uitgeoefend, zowel op de Indonesische massa in en rond de grote steden op Java als op de met de bezetters samenwerkende leiders, die nog steeds op matiging aandrongen. Dit kwam onder meer tot uiting in de steeds verbitterder strijd rond de vormgeving van de nieuwe staat en de positie die zijn regering zou kiezen in de nog steeds voortdurende oorlog. De situatie waarin de gematigde nationalistische leiders zich bevonden, was verre van aantrekkelijk. Men dient bij de beoordeling daarvan wel te beseffen dat weliswaar niemand meer twijfelde aan de uiteindelijke nederlaag van Japan, maar ook dat het tijdstip van die nederlaag en de wijze waarop zij zou worden bereikt nog allerminst vaststonden. Het werd heel wel mogelijk geacht dat Indonesië — en met name Java — het toneel zou worden van zware gevechten en dat de uit Indonesiërs bestaande para-militaire formaties onder leiding van Japanse officieren aan die strijd zouden moeten deelnemen.

Hiertegen zou snel verzet rijzen vooral van de jeugdorganisaties wier woordvoerders zich steeds meer in anti-Japanse zin gingen uiten. Een in dit opzicht typerend voorval speelde zich af tijdens een in juni gehouden massabijeenkomst in Surabaya, waaraan vierduizend studenten deelnamen. Toen een van de sprekers als zijn mening te kennen gaf dat de onafhankelijkheid van Indonesië moest worden bevocht, zij aan zij met de Japanners, werd hij onderbroken door een lid van de *Angkatan Moeda*: 'Wij willen voor die onafhankelijkheid vechten, maar niet tegen de geallieerden.' De Japanners moesten door luchtalarm aan het donderend applaus een einde maken.

En zo begon men, onderling verdeeld, maar tot het uiterste gespannen, aan het laatste bedrijf.

VRUHEID OP DE VALREEP

DRS. R. DE BRUIN

Proklamasi.

Kami bangsa Indonesia dengan
ini menyatakan kemerdekaan Indonesia
Hal² yang mengenai ~~peristiwa~~
has, kekuasaan, d.l.l., ~~diarahkan~~
dengan jiwa saksama dan dalam
lempok yang sesingkat-singkat
nya,

Djakarta, 17-8-'45
wakil² bangsa Indon

PROCLAMATIE

Wij, volk van Indonesia, verklaren hierbij
de onafhankelijkheid van Indonesia.

Aangelegenheden betreffende de
machtsoverdracht en andere zaken worden
op zorgvuldige wijze en in zo kort
mogelijke tijd uitgevoerd.

Djakarta, 17-8-1945.

Namens het volk van Indonesia,
w.g. Soekarno-Hatta.

Archief Djambatan

Ministerie van Voorlichting, Djakarta

De Amerikaanse strategie om Nederlands-Indië voorlopig links te laten liggen en voorrang te verlenen aan de herovering van de Filipijnen, speelde in de archipel de Japanners in de kaart. De Indonesische nationalistenvaren tot nog toe rustig gehouden met beloften omtrent de toekomstige onafhankelijkheid, die hun reeds op 7 september 1944 door premier Koiso in het vooruitzicht was gesteld. Zij moesten wel hun ongeduld verbijten. Eind juli 1945 verklaarde generaal Itagaki in Singapore op een conferentie met de chefs van staven van leger en marine, dat de datum voor het verlenen van die algemene onafhankelijkheid naar 1946 verschoven kon worden. Op Java wellicht naar de eerste helft van september 1945. Maar

op 5 augustus 1945 kreeg Itagaki's chef, maarschalk Terauchi, in Saigon order uit Tokyo om op korte termijn aan de Indonesiërs hun *merdeka* te geven. De race met de tijd was begonnen. De volgende dag viel de eerste atoombom op Hiroshima, op de negende augustus op Nagasaki de tweede. Een dag later, op 10 augustus 1945, deelde Terauchi in Dalat (Indo-China) aan de Indonesische missie, bestaande uit Soekarno, Hatta en Radjiman, mee dat Indonesië op 24 augustus zijn onafhankelijkheid zou verkrijgen.

Op Java handelde het Japanse Militair Bestuur geheel conform de commando's van hogere hand. Zo werd op de vijfde augustus 1945 prompt de Commissie van Onderzoek voor de

Onafhankelijkheid van Indonesië ontbonden. Twee dagen later moest op last van Terauchi een Comité ter voorbereiding van de Onafhankelijkheid worden samengesteld. De Commissie van Onderzoek was destijds op de verjaardag van de keizer, 29 april 1945, officieel ingesteld. Zij omvatte een zestigtal leden, waaronder zich naast Indonesiërs ook Japanners, Chinezen, een Arabier en een Indo-europeaan bevonden. In het Comité van Voorbereiding op Java hadden geen Japanners zitting. Dit bestond uit eenentwintig leden, te weten twaalf van Java, drie van Sumatra, twee van Celebes, één van Borneo, één van de Kleine Soenda Eilanden, één van de Molukken en één Chinees. Hiermee werd bereikt dat heel Indonesië erin vertegenwoordigd was. Dit Comité werkte echter onder strenge controle van de Commissie van Voorbereiding onder generaal Itagaki in Singapore, waarin alleen Japanners zitting hadden. Hun eerste taak was de ontwerpgrondwet af te ronden en te ratificeren. Deze was opgesteld door de Commissie van Onderzoek, na uitvoerige besprekingen. Het voornaamste punt van debat was de considerans die onder andere de vijf (*pantja*) grondbeginselen (*sila*) van de Indonesische staat omvatte, zoals deze door Soekarno waren geformuleerd. Deze paragraaf werd van zulk een fundamenteel belang geacht dat ze aangeduid werd met 'Djakarta-Charter'. Als datum van de totstandkoming nam men de tweeëntwintigste juni 1945 aan.

Inmiddels was op de zesde augustus te Batavia de eerste bijeenkomst gehouden van de Centrale Raad voor de 'Nieuw-Leven-Beweging'. In feite werd deze geheel op oorlogsleest geschoeid. Zij moest de plaats innemen van de *hokokai*, de dienstbaarheidsorganisatie, die gefaald zou hebben. De tijd van confereren en oefenen liep ten einde. De bevolking van Java zou in de volgende periode moeten tonen wat zij in de werkelijke strijd waard was. Te dien einde moest zij onafgebroken in staat van alarm blijven.

Op 14 augustus bracht een Japans vliegtuig het driemanschap Soekarno, Hatta en Radjiman naar Batavia terug. Groot enthousiasme en vele demonstraties van vreugde verwekte de belofte van Terauchi in Dalat, die bij monde van Soekarno aan de bevolking werd megedeeld. Op diezelfde dag aanvaardde Japan de eis van onvoorwaardelijke overgave. Pas de dag daarop vernamen de Japanse autoriteiten op Java het nieuws in een radiotoespraak van hun keizer. De verslagenheid was algemeen. Maar de rol van Nippon was nog niet uitgespeeld. De geallieerden zouden Indonesië niet voetstoots in handen krijgen. Zij zouden niet als bevrijders komen, maar als indringers in een vrij land, zoals Radio Tokyo al op 9 september 1944 had voorspeld. Deze intrige zou nu uitgewerkt worden. Als directe voorbereiding op het ontduiken van de officieel toegezegde handhaving van de status-quo in Indië werden vertegenwoordigers uit Borneo, Celebes en de Kleine Soenda Eilanden — door de Japanse marine beheerde gebieden — op 11 augustus 1945 naar Surabaja gevlogen. Hier, op het hoofdkwartier van vice-admiraal Shibata, kregen deze Indonesiërs te horen dat zij naar Batavia moesten reizen om getuige te zijn van een zeer belangrijke gebeurtenis.

Harga Advertensi f 2,50 sebaris
 Harga langganan 3 boelan ... f 7,50
 Ditambah 10 sèn seboelan oentoek
 B.P.P.P. dan B.P.P.
 Pentjetak:
 Hookabé Masazi

Asia-Raya

Alamat: Kantor Redaksi dan
 Administrasi
 Yamato Basi Kita Doori 8, Djakarta
 Telepon 3250 dan 3270 Djakarta
 Pemimpin Oemoem:
 R. Soekardjo Wirjopranoto

Pengangkatan Kepala Negara Indonesia Merdeka

Ir. SOEKARNO dan Drs. Moh. HATTA

Oendang-oendang dasar Negara disahkan

Rapat Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia

Rapat Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia dalam sidangnya pada tgl. 18, boelan 8, th. 2605 di Djakarta.

- I. Telah menetapkan Oendang-oendang Dasar Negara Republik Indonesia.
- II. Telah memilih sebagai Presiden Republik Indonesia P. t. Ir. Soekarno dan sebagai Wakil-President P. t. Drs. Moh. Hatta.
- III. Pekerjiaan Presiden oentoek sementara waktowaktoe dibantoe oleh seboeah Komite Nasional.

MAKLOEMAT

Kepada seloeroeh Rakjat Indonesia

Dengan ini dimakloemkan, bahwa Pembangoenan Negara Indonesia Merdeka yang dikehendakkan oleh Rakjat sekalian diwaktowaktoe ini sedang didjalankan dengan saksama.

Beberapa tenaga yang berani bertangoeng djawab terhadap Rakjat ikoet serta didalam Pembangoenan ini.

Segala hal-hal yang perloe oentoek pembangoenan Negara Republik Indonesia sedang diselenggarakan dan akan selesai diwaktowaktoe yang pendek. Diharap sekalian Rakjat Indonesia dari segala lapisan tinggal tenteram, tenang siap sedia, dan memegang tegoe disiplin.

Djakarta, 18 Agoest. 2605.
 SOEKARNO-HATTA.

Boeng Karno Presiden Indonesia.

Boeng Hatta Wakil Presiden Indonesia.

Cochin-China tergaboeng kedalam daerah Vietnam

H u e, 17 Agoest. (Domei):
 Radja Vietnam (dahoele daerah protektorat Annam) dizaran pemerintahan Perantjis pada tgl. 14 Agoest. mengeloarkan makloemat jg. menjatakan ketetapan jg. diambil oentoek menghapuskan perdjandj. an lama Perantjis tentang daerah Indo-China, dan menggaboengkan daerah Cochin-China kedalam daerah Vietnam.

Doemoemkan djoeja bahwa Sam telah diangkat sebagai wakil yang berhak penoeh di Cochin-China.

Perloe d'njatakan lagi bahwa di masa berlakoenja perdjandj. an Perantjis itoe, Indo-China terbagi atas 5 daerah jani: daerah djadjaan Cochin-China, daerah protektorat Annam, Cambodja, Tonkin dan Laos.

Menggampoer pangkalan moesoeh di Iyezima

Socatoe pangkalan di medan perang, 14 Agoest. (Domei):
 Pasoean-pasoean oedara kita jang pada tanggal 14 Agoest. pagi dengan tiba-tiba melakoekan serangan atas pangkalan moesoeh di Iyezima (dikep. Nansel), setelah meninboelkan keroesakan besar pada bangunan-bangunan militer serta lapangan terbang moesoeh, semoeanja selamat kembali kepangkalanja.

Chiang Kai Shek gelisah

Lissabon, 16/8 (Domei):
 Menoeroet berita jang diterima di Lissabon, Chiang Kai Shek telah memadjoekan oesoel kepada Panglima Besar tentera Yenan oentoek meng-

Hari panggilan Sidang Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia

Paritia Persiapan Kemerdekaan dari Soenistara, 5 orang dari Daerah Indonesia jang akan melakoekan langkah terakhir bagi kemerdekaan Indonesia, hari ini tgl. 18 Agoest. di panggil dan dipelai jg. 19 Agoest. akan d'ndandjarkan soal-soal jang penting oentoek persiapan kemerdekaan.

Seperiti soedah dijabarkan djoe- lah anggota 21 orang terdiri dari 13 orang anggota dari Djawa, 3 orang

Keadaan pertempoeran di Manchukuo

Lissabon, 15 Agoestoos (Domei):
 Berita dari Moskow:

Kalangan jang berwadjab dari Angk. Perang Sovjet mengoemoemkan pada tgl. 15 Agoestoos malam, bahwa tentera Sovjet Timoer ke-1 telah menjoempat perlawanan sengit dari tentera Nippon didaerah boekt di Manchukuo Oetara.

Sementara itoe tentera Sovjet Timoer ke-2 mendapat kemadjoean di kedoea belah tepi soengai Soengari dengan mendapat bantoean dari kapal2 meriam djoengai Heiho, sedangkan tentera Sovjet trans-Baikal poen mendapat beberapa kemadjoean.

Gorakan moesoeh didaerah Manchukuo dan diperbatasan Tyosen

Hsinking, 16/8 (Domei):
 Djalanja pertempoeran di Manchukuo dan diperbatasan Tyosen selandjoenja adalah sbh:

Dididjalah Suifenho: Sebagian dari tentera Sovjet jang sedjak tgl. 11 Agoest. elang madjoesepandjang tepi soengai Sungari kearah Chiamusu telah mengalami serangan pembalasan hebat jang dilakoekan bersama-sama oleh tentera serta rakjat Manchukuo. Sementara itoe didaerah Fuchinpoen pertempoeran sengit sedang berlakeo.

Duarah Manchukuo Oetara: Roepa-roepanja moesoeh

Bom ballon Nippon djatoeh tepat mengenai paberik bom baroe Amerika

Lissabon, 16 Agoest. (Domei):
 Berita dari Seattle (Amerika): Menoeroet berita Reuters, bom ballon Nippon baroe-baroe ini telah djatoeh disoetoe paberik jang memboeat bom model baroe di Hanford (dinegara Washington).

Seboeah diantaraja djatoeh tepat mengenai bangunan pembangoenan tenaga listrik, hingga oentoek sementara waktowaktoe paberik tab. tidak mendapat tenaga listrik dan terganggu pekerdjaannja.

Segenap gerakan moesoeh

De plaats van dit historische gebeuren zou de hoofdstad Djakarta zijn, het vroegere Batavia. Wie erbij aanwezig zouden zijn, was al door de Japanse autoriteiten bepaald: de leden van het Comité van Voorbereiding op Java, aangevuld met vooraanstaanden uit de genoemde drie marinegebieden. Omdat Batavia onder jurisdictie van het Japanse leger stond, konden er geen Japanse legerautoriteiten bij betrokken zijn. Dat zou een openlijke verbreking van de status-quo zijn. Hoe gaarne was het hoofd van het Militair Bestuur op Java, generaal-majoor Moichiro Yamamoto, de stuwende kracht geweest achter deze actie, de bekroning van zijn carrière op Java. Als kolonel had hij op 9 maart 1942 de overgave meegemaakt van Midden-Java aan de Sakaguchi-brigade, waarvan hij chef-staf was. Toen hij opgenomen was in het Militair Bestuur op Java, fungeerde hij tot november 1944 als hoofd van de dienst

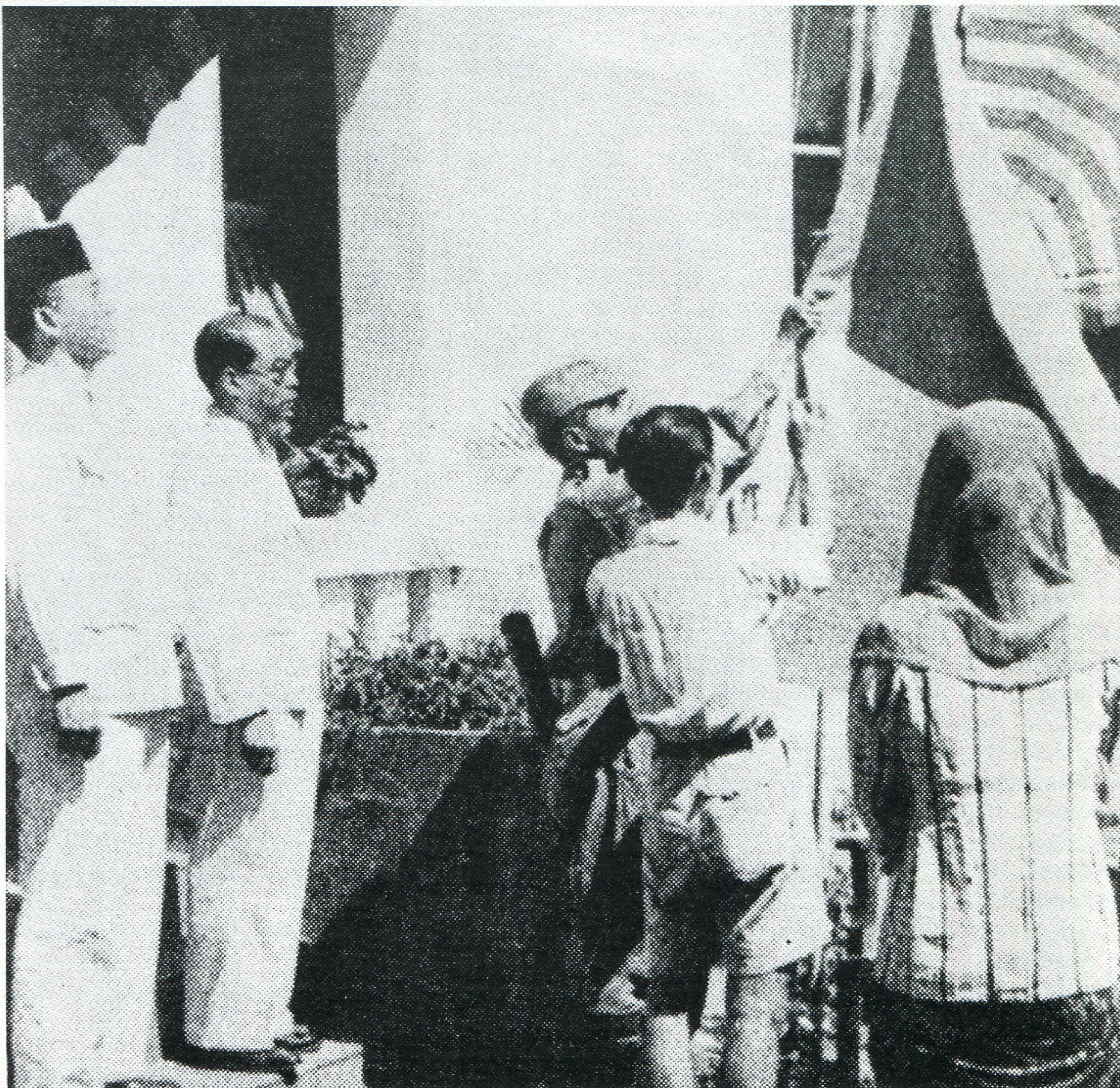
Linksboven: het eerste kabinet van de Republik Indonesia in augustus 1945. Het stond onder leiding van Soekarno en Mohammed Hatta (vice-premier).

Linksonder: voor de microfoon van Radio Djakarta leest Soekarno de tekst van de onafhankelijkheidsproclamatie.

Rechtsboven: zo meldde het dagblad 'Asia-Raya' het nieuws van de uitroeping van de republiek Indonesia.

Rechts: voor Soekarno's woning aan de Pegangsaan Oost 56 gaat voor het eerst de rood-witte vlag in top.

Ministerie van Voorlichting, Djakarta

van algemene zaken, waarbij hij veel te maken had met de massabewegingen. Daarna werd hij, als generaal-majoor, chef-staf van het 16e leger en tevens hoofd van het Militair Bestuur op Java. Van de hoofdofficieren was hij de enige die de hele bezettingstijd door dit eiland als werkterrein had gehad. De algemene politieke situatie bracht nu echter met zich, dat de hoofdrol in het gebeuren rond de onafhankelijkheidsverklaring van Indonesië in handen gelegd moest worden van een marine-officier, die immers, aangezien het bestuur op Java bij het leger berustte, geen verantwoordelijkheid droeg voor het handhaven van de status-quo op het eiland.

De aangewezen man hiervoor was schout-bij-nacht Tadashi Maeda, hoofd van het marine-liaisonkantoor te Batavia. Deze had steeds goede contacten met Indonesische nationalisten, en door de stichting van een politiek indoctrinatie-centrum (*asrama*) in het pand Menteng 31 te Batavia had hij een zekere invloed onder de jonge activisten, die vóór alles een Vrij Indonesië wensten. Deze omstandigheid gebruikte Maeda om op het juiste moment druk uit te oefenen op de twee algemeen erkende Indonesische leiders, Soekarno en Hatta. Zij hadden zich op 15 augustus vergeefs gewend tot het hoofd van het Militair Bestuur, generaal Yamamoto, die afwezigheid voorwendde. Daarop begaven zij zich naar het kantoor van Maeda. Deze bevestigde dat Japan zich had overgegeven. Dezelfde avond laat had Soekarno in zijn woning een heftig debat met jongelieden van de *Asrama Menteng 31*, waaraan hij als docent was verbonden, evenals Hatta. De klemmende vraag werd hem gesteld of het Indonesische volk moest wachten tot het zijn vrijheid van een ander als geschenk zou ontvangen. Waarom zouden de Indonesiërs niet hun lot in eigen hand nemen en de onafhankelijkheid van hun land proclameren? De activisten wilden de proclamatie nog diezelfde avond via de radio laten uitroepen; anders zou er de volgende dag bloed vloeien. Soekarno, die door één van hen voor lafaard werd uitgemaakt, vroeg woedend om de doodssteek. Dit optreden had een kalmerende invloed op de jongelieden. Die nacht echter werden Soekarno, met vrouw en kind, en Hatta uit hun bed gelicht en naar de kazerne van de Indonesische vrijwilligers (het PETA-korps) in Rengasdengklok gebracht. Deze ontvoering was nodig gebleken, omdat Soekarno en Hatta niet van zins waren zonder openlijke steun van de Japanse autoriteiten tot handelen over te gaan. Deze houding paste evenmin in de plannen van de Japanners. Er dreigde veel mis te gaan. En de tijd drong. De regering-Suzuki moest aftreden. De handhaving van de keizerlijke prerogatieven, die door de geallieerden was toegestaan, eiste een heroriëntering van het politieke bestel. Er moest een kabinet komen onder een prins, verwant aan de keizer. Het tijdstip waarop het moest optreden, kon ook vooraf bepaald worden, de zeventiende augustus 1945. Dat betekende volgens westerse democratische begrippen, dat alles wat in de korte spanne tijds tussen het aftreden van kabinet-Suzuki en het samenstellen van de regering van generaal Higashikuni-no-Miya Naruhiko O Denka in Indonesië zou gebeuren buiten de verantwoordelijkheid zou vallen van beide kabinetten. Het was daarom noodzakelijk dat de uit-

roeping van de Indonesische onafhankelijkheid in Batavia in de avond van de zestiende of in de ochtend van de zeventiende zou plaatsvinden.

In de PETA-kazerne van Rengasdengklok, waarheen Soekarno en Hatta gebracht waren, groeide de spanning. Beide leiders bleven weigeren zich te voegen naar de wensen van de jonge activisten; zij vonden de actie onverantwoordelijk. Juist toen men op dit dieptepunt was beland, werd Achmad Soebardjo binnengeleid. Soebardjo, ook docent aan *Asrama Menteng 31*, was de man die direct onder Maeda stond en die al geruime tijd had gefungeerd als verbindingsman tussen de nationalistische voormannen en

‘NU, BOENG, NU!’

Fatmawati, die terwijl ik sliep op de rand van mijn bed had gezeten, maakte me wakker. Ik was bleek en rilde. Ik had maar een paar minuten geslapen.

‘Nu, Boeng, nu...’ eisten de mensen buiten. ‘Lees nu de Proclamatie voor...’ Iedereen riep om me. ‘Nu, Boeng... spreek nu de woorden van de vrijheid... alstublieft, Boeng, het is laat... de zon wordt al heet... de mensen zijn opgewonden. Ze zijn onrustig. Ze staan allemaal bij elkaar in de voortuin. Spreek de Proclamatie uit.’ Ik had nog altijd koorts, maar ik vermande me. Het verbaasde me dat ik ondanks al de druk die op mij werd uitgeoefend, nog altijd helder kon denken. ‘Hatta is er niet’, zei ik. ‘Ik lees de Proclamatie niet voor zonder Hatta.’ Op dat kritieke moment in de geschiedenis wachtten Soekarno en Indonesië tot Hatta zou komen opdagen.

Eindelijk brachten ze hem de slaapkamer binnen, waar ik nog altijd in bed lag met Fatmawati bij mij. Ik kleepte me aan. Helemaal in het wit. (...)

Het was een eenvoudige plechtigheid. Maar het tekort aan pracht en praal werd gecompenseerd door onze hoop. Ik liep naar de microfoon die van het Japanse radiostation was gestolen en las de Proclamatie kort en bondig voor. Mijn vrouw had een vlag gemaakt uit twee stukken textiel. Een witte lap en een rode lap die ze met de hand aan elkaar had genaaid. Het was de eerste officiële vlag van de Republiek. De stok was een stuk bamboe dat enkele ogenblikken daarvoor in de grond was gestoken. Het was een primitieve vlaggestok, niet eens erg hoog. Niemand had opdracht gekregen onze heilige Merah-Poetih te hijsen. Niets was voorbereid. Niemand had zo ver vooruitgedacht. Kapitein Latief, een van de weinige aanwezigen in uniform, stond bij de vlaggestok. Iedereen wachtte gespannen toen hij onze vlag nam, hem vastmaakte aan een dun rafelig touwtje en hem liet wapperen... alleen... trots... voor het eerst in drie en een halve eeuw.

Er was geen muziek, geen kapel. Nadat de vlag gehesen was zongen we allen het ‘Indonesia Raya’. (...)

Het was tien uur. De Revolutie was begonnen.

(Uit: ‘Sukarno’, door Cindy Adams — Den Haag 1967)

de pupillen van het opleidingscentrum. Hij wist ook dat in deze moeilijke tijd zijn chef, Maeda, achter hem stond. Daarom kon hij een voorstel doen waarmee beide partijen akkoord konden gaan. Soekarno en Hatta zouden met enkele van de jongeren naar Djakarta teruggebracht worden. De Japanse Keizerlijke Marine zou borg staan voor hun veiligheid. De jongelieden eisten echter dat op zijn laatst de volgende morgen de onafhankelijkheid van Indonesië geproclameerd zou worden door de beide leiders. Soebardjo kon niet anders doen dan deze eis inwilligen en er zelfs met zijn leven borg voor staan. Pas toen mocht men vertrekken. Het was intussen negen uur in de avond van 16 augustus.

De rit naar Batavia duurde lang. De weg was slecht, tal van kuilen moesten in het donker ontweken worden, de oude, rammelende automobieltjes hadden het zwaar te verduren. Een sinistere tocht. Zou een Japanse soldaat te elfder ure nog de plannen verijdelen en hen aanhouden? De mogelijkheid bestond nog altijd.

In Batavia reden de drie auto's regelrecht naar de woning van schout-bij-nacht Maeda. Daar was men immers veilig! Hier werd kort en krachtig de tekst van de proclamatie opgesteld. Toen eenmaal de zaak de goede kant opging, trok Maeda zich terug en legde zich te rusten. Eén Japanner bleef echter: Shunkichiro Miyoshi, dezelfde die bij de overgavebesprekingen in Kalidjati op 8 maart 1942 als tolk had gefungeerd. Voor hem was deze bijzondere gebeurtenis een tweede hoogtepunt in zijn loopbaan op Java.

Het was 4 uur in de vroege ochtend van de zeventiende augustus 1945, toen de speciale bijeenkomst van het Voorbereidingscomité in de woning van Maeda een aanvang nam. De tekst van de proclamatie werd met algemene stemmen goedgekeurd. De vraag werd toen gesteld waar de uitroeping van de onafhankelijkheid publiekelijk zou plaatsvinden. Natuurlijk niet in de woning van een Japanner, maar ook niet op het Koningsplein (tegenover het vroegere paleis van de gouverneur-generaal). Dat zou niet verantwoord zijn, omdat dan het Japanse leger wel moest ingrijpen. Soekarno kwam met de juiste oplossing: het kon gebeuren in de voorgalerij van zijn woning op Pegangsaan Oost 56. Het was een diep weggescholen huis, met een lange, rechthoekige tuin ervoor, waarin zich een grote menigte kon verzamelen. En zo begaf men zich naar Soekarno's woning, op 17 augustus om tien uur 's morgens. Alle genodigden waren aanwezig toen Soekarno, staande naast Hatta voor de microfoon van Radio Djakarta met vaste stem de proclamatie uitsprak. Indonesië was vrij! Soebardjo, de tweede man van het Marineliasionkantoor in Batavia, was er echter niet bij. Ook hij sliep de slaap der rechtvaardigen, nu de zaak toch niet meer mis kon gaan.

Een andere Japanner kreeg het nu erg druk: Hitoshi Shimizu, de man van de *3A-beweging* aan het begin van Japanse bezetting van Java, lid van de Zwarte Draak, de geheime Japanse organisatie, die destijds de contacten met Indonesische voormannen had gelegd. Voor hem was nu de tijd daar om Indonesische strijdgroepen te vormen en voor te bereiden op de komende strijd.